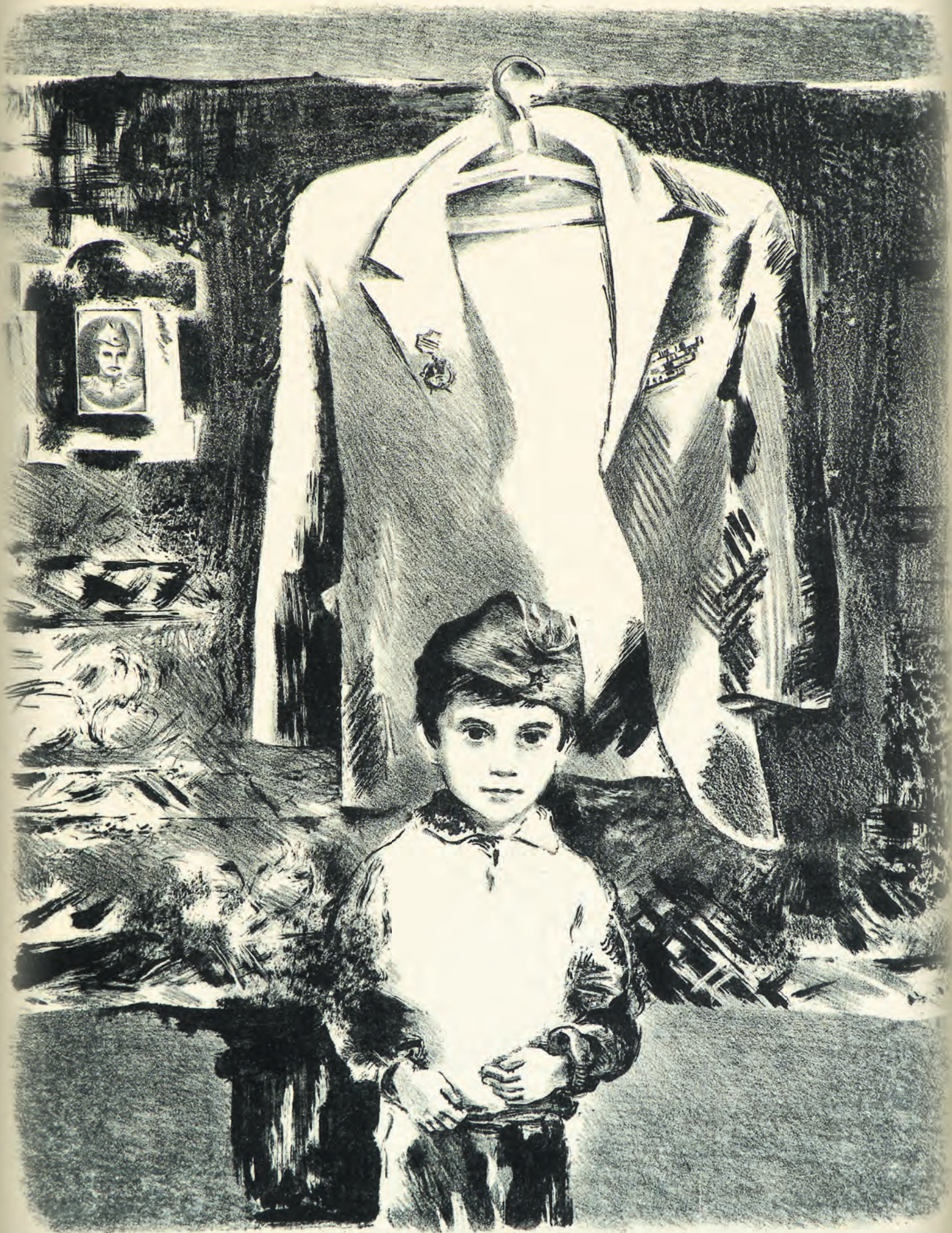

2.2024

ДАГЪУСТАНДИН ДИШЕГЪЛИ

ISSN 0134-4250

И. Хумаев. Буду солдатом. Сер. Память кп-8148 г-1482 DSCF0026

Хизан

Россиядин Президент В. В. Путина Хизандин йис яз малумарнавай и йис Дагъустанда чи халкъ беябурзавай агъвалатрилай башламиш хъана. Им наркотикар маса гузвай ва вичин хайи веледни – жегъил руш – и рекъел гъайи диде, таяр-тушерин арада вичин виклегвал къалурун патал вичин дуст яна къейи гада, са клеретI школьникар – вири са пад хъана чпихъ галаз са классда келзавай гада гатай ва гъа и жуьредин са шумуд вакъиа. Нетижада дагъустанвиар мад сеферда вири дуьньядиз «магъшур» хъана.

Гьелбетда, чавай ибур чIуру кIвалахар я, чи халкъдиз ихътин нагъакъан крарив къил кутаз та кIан я лагъана, ихтилат гъа идалди куьтягъиз жеда. Амма чавай ихътин гъаларай экъечIдай рекъер жагъуриз алахъайтIайни жеда. Фагъум-фикир авурла, диде-бубайри аялриз тербия гузвач – гъакI пулуналди таъминарзава, муаллимри чирвал гузвач – хатур ийизва.

Хизандин йисуз руьгъдинни-эдебдин итижриз къетIен фикир гана кIанда. Чна гъакI сад-садан

гуьгъуьнал алаз мярекатар тухвана ваь, хизанда жезвай къал алай месэлаяр гъялна кIанда. Вучиз винидихъ лагъанвай нагъакъан крарикай чна анжах соцсетра кхъизва? Вучиз чун чIехи са залда чпихъ нуфуз авай, чпин гафунихъ къимет авай, чпихъ жегъилри яб акалзавай ва гъакIнидиндин рекъел алай ксаризни эверна и месэлайрикай рахазвач?! Вучиз, мисал яз гъа школьникар, муькуьбурузни тарс жедайвал, беябурзавач?! Акъазвайвал, тахсиркарри багъишламиш лагъанамазди, чна вири крарилай гъил къачузва. Бес абуру гатай аялдин уьмуьр гъикI хъурай? Адан рикIин тIарвилер?! Ам инлай къулухъ вичин уьмуьрда гъахъвал авайдахъ инанмиш хъижедани?! Бес тахсиркарриз жаза гана кIандачни?

Суалар гзаф ава, жаваб сад – жегъилри чпин къуватар хийирдин рекъе ишлемишдайвал неинки са чна, гъакIни гъукуматди лап дериндай кIвалах тухвана кIанда.

Дагъустан – им чи умуми кIвал я, чун вири – са чIехи хизан. Эхъ, чи чIехи гзаф миллетрин хизанда дикъет гана кIанзавай месэлаяр пара ава ва чна абур неинки жаза гуналди, гъакIни кIанивиливди эгечIунивди гъялна кIанда. Им Дагъустанда ва маса виликди фенвай

гъукуматра дегъ девиррилай авай адет тир. «Хизанда виридалайни надинжди виридалайни гзаф кIан хъана кIанда, и кIанивили ам дуьз рекъел хкидайвал» – лугъудай зи бадеди. «Хизандиз тухумдин умуми руьгъ ава, – субутзавай немсерин психолог Берт Хеллингера, – эгер чIуру хесетрин са кас хизандай чукурайтIа, тухумдин руьгъеди и кар кутугдач. Хизанда мад гъа гъахътин хесетрин кас жеда». Зи бадеди Хеллингер кIелначир, амма вучиз ятIани ада гъа немсерин психологди субутзавай крарикай лугъудай. Иниз килигна, дуьньядин вири инсанар сад-садалай са акъван чара жезвач.

ХАМИС ШАМИЛОВА

НУМРАДАЙ КIЕЛА:

ЧИ РУХВАЯР ХУЪХ, Я АЛЛАГЪ! 8

Телефондин зенгини, ракIарик къагъай ванци кхунариз хъайи дидедин гъавурда акъан тийидай маса дишегъли жедатIа? Гила ада, рикI са тIимил секин хъана ихтилатзава: хци вич гъа сифте йикъарилай къати женгинин цIун къула авайди диде-бубадихъай чуьнуьхнай, ара физ, вич санаторийда бронхит сагъар хъийиз къатканва лугъуз, тапар ийиз хъана. Алакъа тахъунин себебни санаторий тама авайвилай я, шегъердивай яргъа авайвилай я, лугъудай.

ВИРИДАЛАЙНИ МИЧИ ЙИФ ТИР 26

– Зун тупарин ванцелди ахварай аватнай, – ихтилатзава Полина Шамсудиновнади. – Хва ахварай авудна, зун куьчедал экъечIна. Къудпата яракъламиш хъанвай боевикар авай. Ислягъ агъалириз «дегълизи» туна, экъечIдай мумкинвал ганвай. Къудпата авайди гуьллейрин ванер тир. Чи гьалар чIурузвайди, къачагъри райцентралд везъенвайди, чун абурун гъалкъада авайди чаз чир хъанай. Алакъадин узел авай идарадин патавай фидайла, за генераторарни аккумуляторар ктун лазим тирдакай фикирна.

ЛЕЗГИ ХАЛКЪДИН МУЗЫКА 30

Музыкадин куьмедалди чилезгидиде-бубайри чпин аялрик лап таза чIавалай гуьзелвилин гъиссер кутаз хъана. Дидедин тербиядин тежрибадай аквазвайвал, ширин лайлайдин сес хъайила, къепIиникквей таза аялдин къал-къиж, шел-хвалакъвазда, ам пагъатIана, юзанни тийиз, серсер хъана амукъда. ИкI аялди тIебиатдин, хайи дидедин гуьзелвал гъиссезава.

ПАЛЕСТИНА ЗИ РИКIЕ АВА 34

Зи хизан женгерин къула гъатна. За Газа секторда авай Джабалдин духтурханадин травматологиядин отделенида кIвалахзавайди тир. Инсанрин уьмуьрар къутармишзавай зал жувални хер хъанвай, амма за кIвалах гадарзавачир.

РИКИИ ГЬИКИ КЪАБУЛЗАВАТИА...

И ажайиб инсандикай, вичин яшарихъай утанмишвал тийизвай гуьзел дишегълидикай сятералди ихтилат ийиз жеда. Чун 40 йисалани гзаф Санкт-Петербургда яшамиш жезвай Дагъустандин Хасавюрт райондай тир Аида Абдулкъадировна Акавовадикай рахазвайди я. И шегъерда ам гзафбуруз агалкъунар авай карчи, «Аида халадин мукъув» тIвар алай ресторандин сагъиб хъиз, мергъяматлу крарик къил кутазвай заха инсан хъиз чида. Шегъердин яшайишдин месэляяр гъялдай программайрик пай кутунай Аида Абдулкъадировнадин зегъметар «Георгиевский союздин Къегъялвилин ордендин лишандалди» къейд авунва, ам «Александр Невскийдин Лишандин», «Намус ва къегъялвал» ордендин, «Халкъарин арада ислягъвал ва меслят мягкем авунай» гъуьрметдин лишандин, «Санкт-Петербургда 300 йисаз талукъ яз» медалдин сагъиб, «Аялрин къисметар», «Къизилдин Гермес» конкурсрин лауреат я.«Карчивилин жавабдарвал» конкурсда иштирак авунай адаз «2017-йисан дишегъли» лагъай тIвар ганай.

Аида Акавова вичин гъвечли ватандиз хтай са гъилера заз адахъ галаз гуьруьшмиш жедай ва адаз са шумуд суал гудай мумкинвал хъана.

– Аида Абдулкъадировна, куън чи чкайривай акъван яр-гъариз гъикI акъатайди ятIа, суъгъбет авуртIа жедачни?

– Буйнаксдин медицинадин училище акъалтIарайла, зун Хасавюртдин шегъердин духтурханада кардиологиядин отделениеда медсестравиле кIвалахал акъвазна. Чи отделениедиз мукъвал-мукъвал Байрамаулдай тир Акавов Хангерей къведай, ам ахпа зи гъулуън буба хъанай. Чидач, адаз зун квелди бегенмиш хъанайтIа, адаз зун вичин Рагъим тIвар алай хцихъ галаз танишариз кIан хъана. Рухваяр адахъ вад авай. СатIимилвахтундилаи чи кIвализ илчияр атана акъатна, ахпа мехъерарни авуна. Ингъе гъа икI заз жуван къисмет жагъана.

Рагъима а чIавуз Ленинграддин са вузда архитекторвилини факультетда кIелзавай, гъавилляй зун аниз куъч хъана. Им 1981–йис тир. Зани и чIавуз жува кIелзавай Дагъустандин педагогвилини институтдин химиядинни биологиядин факультетдай экъечIна, Ленинграддин А. Герценан тIварунихъ галай институтда кIелунар давамарна.

Дипломдин кIвалах хуьдай югъ зи рикIелай садрани алатдач. Чахъ а чIавуз пуд аял хъанвай. Гъуъл кIвалахал алай, адаз рухсат гузвачир, заз жуван пуд бицIек нив тадатIа чизвачир. Четин тиртIани, институтдиз тефена чара авачир.

Дипломдин кIвалах за хвенай, зи кIвалахдиз виниз тир къимет ганай. Заз аспирантурадиз гъахъун теклифнай, амма, гъикъван заз ашкъи авайтIани, зи хиве хизан, аялар авайди рикIелай алатначир.

– Жемятдиз хийир авай ва мергъяматлувилини крарал машгъул хъунив Куън гъикI атайди я?

– Абу алатай асирдин четин 90-йисар тир. Ацукъдай кIвал къачун патал зунни гъуъл Адмиралтейский районда жилконторда кIвалахал акъвазнай: ада куъчяяр, гъаятар шиткизвай, зун куратор тир. Рагъимаз са чка гъатна, чна ана недай суърсет, хуьрекар гъазурна маса гудай «Талисман» тIваралай сагъвечи кооператив ахъайна. Адакай гуьгъуьнлай Петербургда ад авай «Аида халадин мукъув» тIвар алай ресторан хъана. Чал гъикъван азабар ацалтнатIа, мад за лугъудач, квез виридаз «Къачагърин Петербург» сериал акурди я жеди... Туьквенрин дезгеяр ичIизвай. Гъуъл вичин дустгалаз Украинадиз фена, ана дулдурмаяр къачуна хтана. За абурувай тIалабна, къве ишикI дулдурмаяр къачуна. За чи районда авай дявединни блокададин ветеранриз и дулдурмаярни аваз, суърсетдин къаргъуяр апайна. Гъа ибур зи мергъяматлувилини крарин эвелар тир. А чIавузни, гилани за жуван гъилелай хъайи къени крарикай масадаз ихтилат авурди туш. Зи бадеди лугъудай: «Вуна авур хъсанвиликай масадаз чирмир. Аллагъ Таалади ваз ахътин суваб къазанмишдай мумкинвал гузвайди я, идал вуна дамахар ийиз тахъуй».

– **Квехъ Куь уьмуьрда чпивай меслят къачур, Квез гъар са карда чешне хъайи камаллу инсанар авани?**

– Ава, гъелбетда, ам зи муаллим Бажив Алиевна я. Адан экуь къамат за гъамиша жуван рикIе хуьзвайди я. Ам пара камаллу, жумарт рикI авай, гъахъвал кIандай инсан тир. Чна адавай уьмуьрдал къару жез, уьмуьрдин къадир жез, регъимлу жез чирнай.

– **Белки, и суал са кIус кутуг тавурди я жеди. Куьне чпел пехилвал ийизвай ксар авани?**

– Къуд йис идалай вилик Петербургда зи вах Сагъидат телеф хъана, ам машинди янай. Им чи вири хизан патал зурба бедбахтвал, хажалат тир. Ада вичин кефи хайи инсандилай гъил къачудай. Завай акI жедач, за чуьнуьх тавуна лугъуда, за адал пехилвал ийидай.

– **Куьне мукъвал-мукъвал рикIел хкидай чка авани?**

– За гъуълни жуван руш галаз курортда ялар язавай чIавуз, зун пис начагъ хъанай. Гъар нефес заз четин акъваззавай. Капельницадик квай зун дуьньядивай, багърийривай къакъатиз гъазур хъанвай. Гъа чIавуз за Аллагъдиз дуьа авуна, жув хъайи уьмуьрдилаи рази я, лагъанай: заз дидевилин, кайванивилин бахт акуна, закай баде хъана, зун рикI алай пешедал машгъул хъана, инсанриз куьмекар гуз агакъна. Аялриз дуьз тербия гана, кIвачел акъалдарна. Жувадай алакъдайвал вири авуна. Эгер зи хъсанвилел вил алай инсанар мадни аватIа, заз мадни яшамиш жез кIанда. Эгер авачтIа, зун рази я гъа идал, гъа им зи къисмет я, лагъанай.

Зун сагъ хъхъайла, зани Рагъима Меккедиз гъаждал фин къетIна. Гена, Аллагъдиз шукур хъуй, чун и мурадихъ агакъна. Анай хтайла, за жуван багърийриз лагъана: «Икъван гагъ зун куьн патал яшамиш жезвай, гила заз жуван рикIиз кIанивал яшамиш жедай ихтияр це». Гъа икI зун мергъяматлувилини крарихъ генани артух гелкъвез гатIунна.

Зун мукъвал-мукъвал жуван хайи чкайриз хкъвезва, ина пара къадар четин месэлаяр амайди заз аквазва. Жувадай алакъдайвал, за ватанэгълийриз куьмекар гузва. Амма зи уьмуьрдин виридалайни чIехи мурад зи хайи ватан тир Аджимажагаюртда ва Байрамаулда мектебар эцигун я. За умудзава, чкадин ва

республикадин гьукумдаррин куьмекни аваз, и хуьрерин аялар цийи мектебдиз физ-хкведа.

–Алай йис Россияда Хизандин йис я лагъана малу-марнава. Хизандин бахт квез гьихьгинди яз аквазва?

–Заз гуьзел веледар, хтулар, вири уьмуьрда заз даях хъайи, лайихлу инсан тир гъуьл ава. Чакай гьар садаз вун ви хизанда кланиди, ви къадир авайди, ви гъавурда авайди чизва, кеве гъатайла, ваз абурувай куьмек жагъидайди чизва. Мегер им бахт тушни...

Зазни Рагъимаз сада-садаз гъуьрмет тавун, ихтибар тавун, вафасузвал авун вуч затлар ятла чир хъайиди туш. Гьелбетда, рахун-луьклуьн жедайди я, тахъана амуькч, акI жеда хьи, гъа гила-мад ви кIвалин къавар аватда... Амма чун фад алахь-дайбур я. Сада-садан кефи тахаз алахьда. Къилинди ам я хьи, чи цуру арайрикай чна садазни лугьудач.

– Заз чир хъайивал, Аида Абдулкъадировна, куьне ши-

ирарни кхъизва. Куькай я Куь шиирар? Жуван сифте шиир Куь рикIел аламани?

– Сифте шиир зи диде къейила зи рикIел атанай. Адан анжах 47 йис тир. А чIавуз зи рикI гьикъван тIар хъанайтIа, гьакIан гафаралди завай лугьуз жедач. Шикиларни галаз, жуван шиирар кIватIна чап авур кIватIалда дидедикай пара шиирар ава, гьакIни зи мукъвабуруз, багърийриз, зи муаллимриз бахшнавай шиирар ава.

Уллубий Буйнакскийдин 100 йисан юбилей къейд ийидай чIавузни зи илгъамдик лувар акатнай. ГьакIни захь рейхстагдал Гъалибвили пайдах акIурай Россиядин Игит Исмаилов Абдулгъакимаз бахш авур шиирарни ава. Гаф атай чкадал лугьун, зун «Сад тир Россия» партиядин Санкт-Петербургдин отделенидин членни я. Заз кефердин шегьерда са куьче Исмаилов Абдулгъакиман тIварунихь ягъин лагъана теклиф гуз кланзава. Заз чизвайвал, и месэла фадлай къарагъарнавай-

диятIани, Дагъустанда амгъялна къилиз акъудиз жезвач.

–Чи суьгъбетдин эхирдай журнал кIелдайбурухь, дагъустанвийрихь элкъвена, Квевай вуч лугьуз жеда?

– Чи халкъар камаллу ва сабурлу я. Зун чIалахь я, вири четинвилерай чун лайихлувилелди экъечIда. Хизандин йисуз заз лугьуз кланзава: къуй виридахь ислягъвал ва секинвал хъурай. Багърийрар клан хъухь ва куьнни багърийриз клан хъурай!

Аида Акавова Государственный Думадин Федеральный Собранидин 8-созывдин депутат, культурадин месэлайрин рекъерай комитетдин член Соловьев Сергей Анатольевичан куьмекчи я. Дагъустандин лап къилин награддин - «Дагъустандин халкъдин игит» лагъай тIварацIин ва къизилдин гъетинин сагъиб я.

Алав АЛИЕВ

Жувакай ихтилат

СтІал Сулейман ва Э. Капиев

Зун гъеле дидеди хадалди, бубади ам са себелни авачиз рахкурна, маса паб къачунай. Зун халудин тевледи ханай. Зи бубади авур кардикди гзаф ажугъламиш хъанвай зи мукъвабуру залай къисас вахчуна: гъасятда, дидед некІедин дадни акваз тун тавуна, абру зун са куьгъне рухуник кутуна, зи бубадин варцин вилик тухвана гадарна. Ажугъдилай зи уьмуьр гъа икІ башламиш хъана.

А вахтунда чан алачир аял хайи къунши папаязухдай заз нек гуз хъана. Ирид йис жедалди зун гъадан КІвале амукъна. Ахпа са сеферда бубадиз акуна: къуншидин гъаятда чІехи са гада ава. «Вагъ, им зи хва я хьи!» – лагъана, ада зун вичин КІвализ хутахна. Зи буба лежбер тир, амма гзаф бахтсуз инсан тир. Вичин къайгъуйрин са пай хцин хивез вегъез хъунал ам пара шад хъана ва гъасятда, кавхади хъиз, къургъар гуз башламишна. Адан КІвал цІийи аялрив ацІанвай. Пис ажугълу тахай дидеди гъажибугъадин фан къасни захъай чуьнуьхдай. Зун гъикІ тевледи ханатІа, гъаКІ тевледи маларин патав чІехини хъана.

А вахтуникай зи рикІел, фитедин нидилай гъейри, са затІни аламач. Ахпа буба азарлу хъана ва заз мадни пис хъана. Ам вуч азар тирІа заз чидач, амма хажалатди, къанихвили хъиз, ам югъди-йифди чандивай ийидай. Ада гзаф фикир ийидай. Эхирни, меселай къарагъайла,

буба дели хъанваз хъана. Югъди ада куьчейрай къванер кІватІдай, чембердик кваз абур КІвализ хкидай ва – ибур зи девлет я – лугъуз, абур бубади инсанрихъай чуьнуьхдай. Садлагъана къил рехи хъайи, хъипи вилер авай буба зи рикІел хкъезва...Тахай дидедин хиве ругуд аял ва гъаятда гъарнал эцигнавай куьлуь къванерин хараяр туна, буба къена.

Вири КІвалахар галай-галайвал рикІел аламач лугъуз, зун айибмир, дустар. Абур гилан хътин вахтар тушир. Чи вири округда анжах къве итимдиз кІел-кхъин чидай, гъабурни почтунин начальник ва самарин шапка алай кавха тир. Зун хуьрйяй экъечІна фейила, белки зи цІипуд йис тир жеди. Дербентда зал са девлетлу кас гъалтна. Зун адан еке ципицІ багъдихъ гелкъвена, тевлейрал къаравулвал авуна, кІарасар хана, гъаятар миьхна. Къуд йисуз, я къуьд, я гад акван тийиз, за а касдиз нуьквервал авуна. Ада зун КІвалелай алудайла фир-тефир чка сал хъана амукъна ва жибинарни гъа виликдай хъиз ичІи тир. Ахпа зун хуьруьз хтана. Амма чи хуьре къадардилай гзаф батракар авай, ва гзаф вахтара за къуншидиз лазим хъайи КІвалахар ийиз къил акъудун лазим хъана. Зун жегъил тир. Жегъил итимди къуншидивай КІвалах Палабун-имлап алчавала, дустар. Инсанри лугъузвай, гуя Генжеда англисри пачагъдивай чилер кирида къазва, ана чиликай са гъихътин ятІани дувулар хкъудзава.

Ана рабочияр кІанзавай. Ва зунни, масадбурни галаз, Генжедиз фена. А плантацияра (талайра) за кье йисуз кІвалахна, зун гешила хьана, цаярикди азарлу хьана, эхирни, дурум гуз тахьана, зун анай катна. Ам жегьнем тир: завай неинки са затІни кязанмишиз хьанач, гьатта харчавханадиз буржлу яз амуькна, анай чаз маларин ратар гудай. Генжедай зун гьикІ ятІани Самарканддиз акьатна. Ана за депода са шумуд йисуз рабочийвиле кІвалахна. Ахпа са йисуз кьван Сыр-Дарьядал эцигзавай муькьвел кІвалахна.

Заз а йисара гзаф крар акуна ва чир хьана. Виридлай чІехи кар ам я хьи, рабочий инсандиз виринра гьа сад хьиз четин тирди, жув-жувахьай катун мумкин туширди, Сыр-Дарьядални, чи хуьрени кесиб инсанар гьа сад хьиз бедбахт тирди заз чир хьана. Ахпа за кІвалихь ялна. Жуван бубайрин сурар авай чкадиз хтун лазим акуна. Амма пул тІимил гумай. Зун Бакуда амуькна ва са гужуналди нафтІадин промыслада кІвалахдал акьвазна. Ана за кье йис кьван кІвалахна. Бегьем тухни тушиз яшамиш хьана ва са гуж-баладалди са тІимил пул кІватІна. Зун кьанни цІуд йис хьанвай итим тир, захь чуру авай ва зун кьуьзуь жезвай. Хизан кутуна кІанзавай. А вахтунда и кар кесибдиз гзаф четин кІвалах тир. Амма вири уьмуьрда сифте яз зи бахтуни гьана. Заз хуьрай са етим– виликан кьурухьчидин руш жагьана. Ам заз са тІимил пулдихь аламаз гана. Чун эвленмишна ва зун гьамишалугь хуьре акьвазна. Йисар кьез фена. Гила рикІел хквезвайвал, абур гзаф залан ва хажалатдин йисар тир. Папахь галаз санал чна чаз са гьвечІи кума хьтин кІвал эцигна. Пуьн тийиз, ксун тийиз чна бустан кутуна. Бустан папа хуьдай, за а вахтунда масадбуруз гвенар гуьдай. Гьа икІ чун хуьруьн кьерехда вад йисуз яшамиш хьана, инсанар жез алахьна; амма инсанар а вахтунда чпиз ухшар авайбур тушир...

Са сеферда, фу нез кІвализ хкведайла, заз са куьчеда гзаф инсанар кІватІ хьанваз акуна ва зун тажуб хьана: «Вуч хьанватІа? Кьейи кас-мас аватІа?» – лагьана за.

Лугьун хьи, авахтунда инсанар чеб-чпихьай катзавай. Кесибар экьечІиз фидай ва чинебан рекьерай хкведай, вучиз лагьайтІа хуьре гьар юкьуз кавха кьекьведай ва гьалтайбур вири эхир авачир кьван кьанавар эгьуьниз, векьер ягьиз тухудай.

«Вуч хьанва?» – лагьана фикир авуна, зун гьабрун патав фена. Куьчедин юкьвал гьиле тафтни аваз кьекь-везвай ашукьар ацукьнавай ва раьбинихь тамарзлу тир билбилдикай мани язавай. Ашукьрал кукІвар хьанвай парталар алай ва абру вилерни акьална, ахварик квайбуру хьиз, лугьузвай. Зун гьа халкьдихь галаз акьвазна, яб гана. «Им вуч алапат я! Ибур вири фадлай зи рикІел алай кІвалахар я эхир. Акьваза кван, акьваза кван!»

Султан, – лагьана за зи патав гьаьдаз, – и эхтилатар гьар юкьуз за закди ийизвайбур я, абрукай манияр лугьун икьван гагьди зи рикІел вучиз атанач бес?

– КватІ хьанвайбур вири заз килигна (гьа декьикьада ашукьри мани лагьана куьтгьанвай).

– Абур зи гафар я эхир! – лагьана зай гьарай акьатна, за валчагьдин хуру ахьайна, вучиз лагьайтІа заз гзаф чими хьанвай.

– Абур валай алакьдай крар яни факьир, – лагьана жаваб гана заз. – Вун жуваз килиг садра: и гафар ви мециз ухшар яни мегер, билбил вун!

Зи патав гьаьда икІ лагьана ва садлагьана вири хьуь-рена. Югь нисини тир. «Ээгь, исятда йифен юкь вучиз туш?» – лагьана фикирна за.

– Им кьуватдалди ваь, амалдарвилелди ваь, пулдалдини ваь, инсанди вичин рикІяй язавай манияр я, – лагьана за. – Зи рикІни якІукай тушни мегер? Куьн квел хьуьрезва, эй инсанар?

– Билбилдикай нивай хьайитІани, рикІ авай нивай хьайитІани мани туькІуьриз жеда, – лагьана за кІвале папаз. – Ва, тафтунин чкадал жуван бапІах кьачуна, жуван уьмуьрда сифте яз за мани тукІуьриз башламишна.

**Акьахна са кьакьан тарциз,
Бегьер гудай ичин, билбил
Вуч чІал ава а ви ванциз;
Гьарайиз я кІвачин, билбил.**

Зи сифтедин и мани за дустариз кІелна, амма дустар инанмиш хьанач. Билбилдиз туькІуьрнавай манияр гзаф ава, – лагьана абру. – Ваз и мани гьина ван хьайид я, Сулейман? Ам чаз бегенмиш хьана.

– Им зи мани я, – лагьана за.

– Буба хьиз вунни дели жезвачтІа яраб? – лагьана, хьуьрена дустар.

Завай жувакай мадни хьсан мани туькІуьриз жедай, амма зи яшайишда хьсанвилер лап тІимил я, лагьана за дустариз, – кьуй билбил тахьурай, кьуй кицІ хьурай, эгер куьн инанмиш туштІа. Куьне заз кицІикай туькІуьр лагь, за кьез гьадакай мани туькІуьрда.

– Хьсан я, – лагьана дустари, – акІ ятІа вуна кавхадикай са шиир туькІуьра, ахпа чна ваз мад са яхцІур жагьурда...

Шиирар лугьуз зун кІвалахин вахтунда чуьлда авайла вердиш хьана. Нянихь дустарихь галаз санал хуьруьз хкведай рекье за абру жува туькІуьрай шиирар лугьудай. Хуьруьнбуру зи шиирар лугьуз гьикІ башламишнатІа, завай гьатта кьатІазни хьанач. За абур мад хьлагьни авунач ва хуралай чирни авунач. Зи цІийи пеше четинди ва секинсузди хьана. Ада заз кьайгьуяр гзаф, шадвилер тІимил авуна.

Са сеферда чна булахдал дуьньядикай дерди-гьал ийизвай. Рехьди физвай мулла капІ ийиз анал акьвазна ва вичин кап авурдалай гуьгьуьниз, агьмишун патал ам чи суьгьбетдик экечІна. А вахтунда зи рикІ туькІуьл тир: са гьафтедин вилик душманди яна кьенвай хцел алай буржунай адан бубадин, зи танишдин, куьгьне багь-манчидин суд гьа юкьуз авунвай. За мани туькІуьрна ва ам кІевиз лагьана. Мулладиз хьел атана. Ада зи хуруда асадин кьил эцянава гьарагьиз башламишна:

– Кьекьверагри пачагьдин судриз амалар чирун гьинай ван хьайи ихтилат я? Алчах тум! Ви кар тумуна аваз фин я, ви патахьай фикир авун, аллагьдиз шукур, кьилел тапшурмишнава. Ва я, белки ваз са гьина ятІани кьулуь-кьулухь физ акуна жеди? Лагь кван?

Зун кьудгьуна кьарагьна: а гафари зун кана.

– Тумунал ихьтин гьилер экьечІдани мегер? – лагьана за. – Ва, кьуьнелай кьуна, за мулла булахдин винел са

Тимил цавуз хкажна. Ахпа зи юлдашар хъуьрена ва, аквар гьаларай, за вири крар чIурна. Мулладиз лацу ранг яна ва ам хуьруьз кат хъувуна. Зи гуьгъуьниз кавха атана. Зун канцелярдиз тухвана, силис кьачуна ва зун дустагьда туна. Амма зи дустар атана. Абру, – ам гьалатI хьана, ва Сулеймана вичин гьилерин кьуват кьалурайди гьич са кIусни хьилен кIвалах туш, – лагьана кьинер кьуна. Мад гьич са вахтундани «чиркин» манияр лугьумир – лагьана Кевелай тапшурмишна, зун ахъайна. За хиве кьуна.

За вуч авун лазим тир? Дуьз рахун виже кьезвач, шиирра тапарар авун мумкин туш. Адалай гуьгъуьниз гзаф йисара за манияр тукIуьрнач, вучиз лагьайтIа жуван вилерхъай кичIе хьана...

СамусятIани чи Куьредин дагьларазалум Мурсалхан яшамис хьана. А вахтунда Куьчхуьр Саид лугьуз са кесибшаир авай. Саидан тариф гзаф яргъариз акъатнавай, хандиз лагьайтIа, вич алай чкадал масадбурун тариф авуна кIандачир. Ам пашман тир. Ашукьдиз эвер гана.

Вичихъ муьжуьд паб авай ва пашман тир ханди, – мани лагь, – лагьана буйругь гана.

Саида лагьана.

– Аквар гьаларай вуна хьсандиз лагьана, вун устIар яз аквазва, амма вучиз вун акьван пис килигзава? Инал зи папар ала эхир... Ша акван, эй, акьуд адан вилер!

Ашукьдин вилер акьудна.

Заз им са шумуд сеферда ван хъайи гаф тир ва ам зи рикIел хьсандиз аламай. Гьаниз килигна за жуван вилер саламат хуьн кьетI авуна. Амма шаирдивай, эгер ам кьенвачтIа, кисиз жедач. Вичин мураддиз акси яз пис кардикай ам сулгьун жеда, адаз залан жеда, хьсан кардал ам шад жеда, амма адавай инсанрихъай вичин манияр чуьнуьхиз, абур вичин кьене хуьз жедач. Шаир хьархьун тар хьтин затI я. Адан кукIва тек са кIерец амай кьван гагьди инсанри адаз лаш гуда!

...Са сеферда зун пуддин гуьгъуьна гьатна шегьердиз фена. А вахтунда зун шаир тирди халкьдиз чир хьанвай, ва кьезв фидай инсанри, хуьре акьвазиз, гзаф вахтара Сулейманакай хабар кьадай. Дербентда, пакамлай няналди кIвалахдихъ кьекьвейдалай гуьгъуьниз, зун карвансарадиз фена. Зун гзаф галатнавай, чилел ксана. Ахвариз физвай арада заз са ни ятIани зи мани лугьузвайди ван хьана. Зи рикIиз чимивал акъатна... А вахтунда гьикI зи тубуьна шел акIанатIа за сифте гьисс авуна ва зи рикI дар хьана...

Захъ галаз санал гьа са кIвале зун хьтин кесибар гзаф ксанвай. Абрун арада лезгиярни авай. Лап кIевиз ва нубат алачир чкадал лугьузвай маса манидин ванци зи манидин ван басмишзавай. Мани лугьузвайди, карвансарачи тир. Ада вич лап хьсан ашукь я лугьуз виридахъ галаз гьуьжетарзавай ва и кар хиве кьунин лишан яз гьардавай са шигьи пул истемишзавай. Абру гузвачир, карвансарачиди кIевивалзавай. Ахпа зун кьарагьна.

– Эй, герой! – лагьана за. – Вуна ви манияр лугьузвайди яни, тахъайтIа чараданбур тикрар хьийизвани?

– За зи бур лугьузва.

– АкI ятIа, ви келле сагърай, и карвансарадкай ва бедбахт тир чакай лагь.

– Карвансарачи фикирдик акатна. Зун кисна, кисна, ахпа за жуван жуьреда башламишна. Карвансарада тама

хьиз секинвал гьатна. За лагьай мани куькай ятIа зи рикIел аламач. Йифди за манияр тукIуьрна, пакамахъ карвансарачиди зи вилик бапIах хутIунна ва ада завай йифиз карвансарада кьаткай гьакьини кьачунач. Аквар гьаларай гьамни бедбахт тир.

Карван хьфиди, карвансара амуькьда, – лагьана ада. – Ви мани дуьзди тир, шаир. Зун вахъ шезама. Амма вуна заз а мани чира...

Са сеферда чи хуьруьз са гьихьтин ятIани чара уьлкведин инсанар атана ва пуд кас чи хуьруьнбур тарагъажриз чIугуна. Вучиз? А пуд кас большевикар тир кьван.

– Огьо, – лагьана фикирна за. – Чилер чибур, дагьлар чибур, тарагъаж чIугвазвай ва рекьизвай итимарни чибур... Им вуч хабар я? АкI хъайила большевикар чун яз, иесивал ина чара инсанри ийизва ман?

Гьа юкьуз зал куьчеда зи виликан хозяин гьалтна.

– Сулейман, вуна Кезимбегакай мани вучиз тукIуьрзавач? На тахъайтIа а манияр большевикар патал тазвани? – лагьана ада заз.

Зун кисна.

– И дуьнья чарх хьтин затI я, – лагьана хозяинди, – гьамиша элкьезва, гьамиша элкьезва...

– Ам дуьз элкьезвач, – лагьана за адан гаф атIана.

– Акьваз, акьваз, ви гарданди вичиз гьалкьа вигьин тIалабзаватIа?

– Ваь, – лагьана жаваб гана за, – гьалкьадиз пи квайди кIанда, зи гардан кьилляй-кьилди мазула я.

Гьа юкьуз зи ивидкай са стIал большевиквилелди рахана жеди. За а стIалдиз манивал ганач, за адаз ихтияр гана... Зи сес викIегь хьана. Ам муькьва хьана...

ЧИ РУХВАЯР ХУЪХ, Я АЛЛАГЪ!

Игитдин диде...
Яраб и такабур тварцин манада
вуч аватла?
Хва женгиниз рекъе тур
дишегълидин гиссерин гъавурда
вуж акъада?
Гъар юкъуз, гъар декъикъада, гъар
легъзеда адан рикI къурхудинни
умуддин цIу алугарзава эхир.

Гена, и дишегълидин бахтунни гъана: адан хва
элкъвена хтана. Игит хъана хтана!

– За зи хцел Россиядин Игит хъана лагъана
дамахзавач. Зи Энвер гъвечIи чIавалай чи даях ва
дамах тир. Гъар са кар ада гъакъсагъвилелди кыле
тухудай: кIелдай, боксдал машгъл жедай, чаз куъме-
кардай, гъвечIи стхадиз тербия гудай. Куън чIалахъ
жедач, Къазан шегъерда военный училищеда кIелдай
йисара адаз гъвечIи стха кIвале квел машгъл ятIа,
никай дустар къазватIа, гъикI кIелзаватIа вири чидай.
Чаз чидачир, Энвераз чидай! Къастунал Кевивални
ахътинди тир хъи, адаз вичин мурад вуч ятIа, лап
эвелдилай хъсандиз чидай.

Россиядин Игит Энвер Набиеван дидеди, Суна Нейфелов-
нади, вичин ихтилат гъа икI башламишна. Адан серсер ийидай
хътин секинвили, руьгъдин пайгарвили, ригай вилери, рикIиз
экв хъичирдай хътин мили хъверди чун гъейранни авуна, чи
патай къетIен гъурметни къазанмишна...

Ада секиндивиз, са зеррени къуру фурс, дамах гвачиз суьгъбет
ийизвай.

– Чи бинеяр Ахцегъ райондин дагълух Чеперин хуьрйя я.
Хуьр къадимди я, агъалияр гъарма санихъ акъатнава, амма
сада-садахъ галаз алакъаяр квадарнавач. Хуьр дуствилинди я.
Вири жемят кIватI хъун – им гъар сад патал халис сувар я. Че-
хибур чпин гъвечIибурни галаз къведа: къуй сад-садахъ галаз
таниш хуьй, чпин араяр гележегдани мягкъем авурай. Хуьруьн
агъсакъалар хуьре кIеве гъатайди куъмек авачиз амуьк тавун
патал къайгъуйрик жедат. Им фадлай авай адет я, адал гилани
амал ийизма.

Зунни зи гъуьл аялар гзаф авай хизанра чIехи хъайибур я.
Адан хизанда 13, чи хизанда 5 аял чIехи жезвай. ЧIехи хизанда
аялар хиве жавабдарвал аваз вердиш жедат, уьмуьр кечирмишун
патал им хъсан ери я. Зун Магъачкъалада, гъуьл Каспийск
шегъерда чIехи хъана, 1987-йисуз чна мехъерар авуна. Йис
арадай фейила, гъилиз Энвер атана, гуьгъуьнлай чаз гъвечIи
хвани хъана. Вахтар, квез чизва, регъятбур тушир. Перестройка,
уьлкве чкIана. Чун маса шегъердивиз, военгородокдивиз кIвалахиз
финиз мажбур хъана. Энверан рикIе, вичин имидин, халудин
рухвайриз килигиз, военный жедай фикир гъатнай, военгоро-
докдивиз акъатайла, ам и фикирдал генани мягкъем хъана. «Зун
танкист жедат!» – лагъана ада. Ада мектебда хъсандиз кIелзавай,
адавай гъи кеспи хъайитIани чириз кIелиз физ жезвай. Амма ам
вичин къастунал кIевиз акъазна. Къазандин высший военный
училищедин ада пуд гъилера арзаяр вугана, анжах пуд лагъай
гъилера акатна. Садрани ам вичи хкъягънавай рекъел шаклу
хъанач...

Чна секиндивиз ихтилатзавай Суна Нейфеловнадиз яб гузва,
адан рикIиз гайи гуж гъихътинди ятIа, чун гъавурда авазвай.
Адан хъиз игитвилин тIвар СВО-да, махсус дяведин серен-
жемра къачунвайди я эхир! Телефондин зенгини, ракIарик
къягъай ванци кхунариз хъайи дидедин гъавурда акъан тийидай
маса дишегъли жедатIа? Гила ада, рикI са тIимил секин хъана
ихтилатзавахъчи вич гъа сифте йикъарилай къати женгинин
цIун къула авайди диде-бубадихъай чуьнуьхнай, ара физ, вич
санаторийда бронхит сагъар хъийиз къатканва лугъуз, тапар
ийиз хъана. Алакъа тахъунин себебни санаторий тама авайвилей
я, шегъердивай яргъа авайвилей я, лугъудай.

Сайисан къене Энвераз къудгъилера Къегъялвилор ордендивиз
тIвар янай. Им гъакъикъи уьткъемвилей, жуван чан гъайиф та-

тана дяведин четин женгера иштирак авурвиляй гузвай кьимет я. Гьуьлни паб Набиевар, хцин игитвиликай ван хьайила, ам гьихьтин хаталу гьалара хьанатла, гьавурда акьунай, амма... Вучда, им адан кьисмет я, адан рехь, адан мурад я – уьлкведин хатасузвал, аслу туширвал хуьнин кьаравулда акьвазун.

– Эвел СВО-да хци танкарин батальондин ротадин командир яз иштиракнай. Чаз ихтилат авурвал, кадровый офицер тир Энвера вичин гьилик квай аскерривай кьели истемешунар ийидай, гьа са чьавуз ада абурун кьайгьуни чьугвадай, герек атайтла, абур патал чандилай гьил кьачуз гьазур тирди кьалурдай. Им адан кьилихрин ери я, масакла адавай жадач, – лугьузва Суна Нейфеловнади.

За кьез авайвал лугьун, гьикьван чун алахь-натлани, вичиз Игитвилинтвар кьвай гайиди ятла, ада чаз лагьанач, зарафатар ийиз, ихтилатдивай кьил кьакьудиз хьана.

2022-йисан августдин вацра Энвер кьвачел хер хьана, отпускдиз хтана, ам вичин кьещивал чакьай чуьнуьхиз алахьнавай. А чьавуз чаз адан наградикай чизвачир, чун хва чи вилик кьа лугьуз шадзавай. 2022-йисан 15-сентябрдиз Шегьердин югь кьейд ийидай суварин вилик республикадин Кьил Сергей Алимовича Энвераз зенг авуна, аниз агун теклифна ва тагькимарна: чна анал ваз Россиядин Игитвилинтвар ганвай-дакай малумарда. Им чна вилик техвей кар тир! Гуьгьуьнлай чун чи хайи хуьруьз хьфенай – вири жемьт чи вилик экьечнавай, гьар садаз Энвер кьужахламишиз, адаз гьил ягьиз, чими гафар лугьуз кьанзавай. Им рикелай алат тийидай гуьруьш тир.

Гуьгьуьнлай, ноябрдин вацра чун Россиядин Президент В. В. Путин игитрин дидейрихь галаз гуьруьшмиш жада лагьана тагькимарна. Цуд юкьуз чун вири дидеяр карантинда хьана, са йикьан вилик чаз Президент галай столдихь вуж гьинал ацукьдатла кьалурна. Заз Президентдин лап кьаршида ацукьдай чка кьалурна, зак кичи акатна: лугьуз кьанзавай гафар рикелай алаатайтла вучда, кьилел алай шал алатда, я уьгьуь акатда... Кьилиз татай зати хьанач. Зун гьаклани инсанар пара авай мярекатрал рикел алайди туш. Амма вири хьсандиз кьиле фена. Гуьруьш чими, ихтибарлу гьалара кьиле фена, Президент чаз гьа «чидай» хьтинди тир – дериндай кьатундай, са тимила агажарнавай вилеравайди... Адахь галаз суьгьбет авун регьят тир, ада вуна лугьузвай гафуниз дикьетдалди яб гузвай. Зурба уьлкведин кьиле авай инсан яз, са гьвечи дишегьлидин гафариз фикир гун – им инсанвилини ери, дерин бажарагьдин лишан я.

Гьа йикьалай инихь за соцсетрин кьваталра чи жегьил аскерин дидейрихь галаз суьгьбетар ийизва – и карди зи риклизни секинвал гузва. И кьваталра чи вири зурба уьлкведин пипера яшамеш жезвай дидеяр ава, амма куьне фикир це, чун вири садаздаз ухшарбур я! Чи фикирар, чи шадвилер, мурадар, умудар гьа сад хьтинбур я. Гьа чьалалди ийиз хьайитлани, дидедин дуьади велед хата-баладикай хуьда. Гьа и инанмишвили, иманди чи риклериз пайгарвал, регьятвал гузва.

СВО-да иштиракзавай ксарин хизанриз ийизвай гьуьрметрикай лугьун тавуна жадач – гьар сувариз чал кьил чьугвазва, чи хизанрихь авай месэляр тадиз гьализ алахьзава: кьандатла аялрин бахчада чка лазим хьун, кьандатла яшайишдин маса четинвилер хьурай. Ихьтин хьсанвилер неинки игитрин хизанрив, гьаклани дяведин серенжемра иштиракзавай гьар са аскердин хайибурухь агакьзава. Гаф атай чкадал заз Ахцегь райондин кьилевайбуруз, Каспийск шегьердин администрацидиз чи хизандин патахьай ийизвай кьайгьударвилерай чухсагьул лугьуз кьанзава.

За гьеле лагьанай, гьа сифте йикьалай гатунна, Сергей Алимовича СВО-да иштиракзавайбурун хизанрин кьайгьу чьугун теклиф авурди я, амма кье адан гьилик вири республикада еке дегишвилер кьиле физва. Ихьтин крар Дагьустанда фадлай хьайиди туш. Гьа идай заз адаз дидевилини чухсагьул лугьуз кьанзава.

Рикеллама, Фазу Алиевадихь ихьтин цларар ава: гуьлле гьа патахьди фейитлани, ам дидедин рикеле акьазвайди я... Жуван дуьайра за Аллагьдивай чи рухвайриз сагьламвал, кьуватар, дидейрин риклериз секинвал гун тьалабзава. Чи веледрин кьилел ислягь цавар хуьй, гугрумар анжах марфар галайбур хьурай...

Суна Набиевадиз сагьрай лагьана, чун Каспийск шегьердин куьчейра бицекар авай коляскаяр гьаз кьекьезвай жегьил дидейриз, архайиндиз куьсрийрал ацукьнавай агьилриз тамашзавай. Сада лифериз фан гьвелер везьезвай, сада ноут кьуьневаз са гьиниз ятлани гьерекатзавай, сад телефондай рахазвай, сада кьагьве хьвазвай... Чун гьавурда авай: ингье гьа ихьтин жуьреба-жуьр, зурба алемдиз дидедин рикеле чка ава. Энвер ва ам хьтин маса гадаяр дидейрин секинвилини кьаравулда акьвазнава. Абур чпин чкадал аламай кьван гагьда, дидейри вири четинвилериз дурум гуда.

Суьлгьият БУЛГАЕВА

ПЕШЕ АВА — АЯЛАР САГЪАРДАЙ!

Аялрин духтурвилин пеше виридалайни четинди ва хиве жавабдарвал авайди я, вучиз лагъайтла, и духтурдин гъилик жезвайбур чпиз вуч тлазватла, лугъуз тежезвай, назик ва сагъламвилиз зайиф хъанвай бицлекар я.

Магъачкъала шегъердин 2-нумрадин аялрин поликлиникадин къилин духтурдин, «Дагъустандин лайихлу духтур» тварцдин сагъиб Муслимат Маликовна Гаммаевадин гъилик кIвалахзавайбуру, ина асул гъисабдай вири дишегълиар я, чахъ галаз чпин чIехи ва дуствилин коллективдикай суьгъбетар авуна.

– Куьне аялрин начагъвилерай гъикI къил акъудзава? ГъикI сагъар хъийизва?

– Чна хиве жавабдарвал аваз, сабур хвена, авай тежрибадикай менфят къачуз кIвалахзава – ибур аялрин духтурдин пешеда виридалайни къилин ерияр я. Духтурди вичин вири уьмуьрда чирвилер къачузвайди я, – лугъузва Муслимат Маликовнади. – Чи коллективда зегъмет чIугвазвайбур чпин пешедин устIарар, регъимлу рикI авай, масадан тIал жуванди хъиз къабулдайбур я. Гъар сад кIвалахдин юлдашдиз гафуналди ва кардалди куьмек гуз гъазурди я. Гъар сад пешедал рикI алайди я. Абуруз гъар са начагъ аял къетленди, вичив артух сабур, зерифвал гваз эгечIун тIалабзавайди тирди чизва. Идалайни гъейри, чи духтурри датIана чпин чирвилерин дережаяр хкажзавайди я, конференцияра, лекцияра иштиракзава, медицинада къиле физвай дегишвилерал гуьзчивал ийизва. Чи пешедиз талукъ журналар кIелзава, сайтра къекъезва, – лугъузва къилин духтурди.

– Педиатрия датIана виликди физвай медицинадин важиблу хел я, уьзуьр чирунин ва начагъди сагъар

хъувунин къайдаяр датIана дегиш жезва, гена хъсан жезва. Гъелбетда, чавай чи мумкинвилер меркездин поликлиникайра авайбурухъ галаз гекъигиз жедач, гъакI ятIани, чи духтуррин чирвилерин дережа а къадар винизди я хъи, чавай четинвал авачиз начагъ аялдиз куьмек гуз, ам сагъар хъийиз жезва.

– Къенин девирдин диде-бубаяр чпин балайрин сагъламвилев гъикI эгечIзава?

– ЧIехи пай диде-бубаяр чпин аялрин сагъламвилел хъсандиз гуьзчивал ийизвайбур я, абуру духтуррин теклифар дуьм-дуьз къиле тухуда, гъавилай абурун балаяр, кефсуз хъайитIани, фад сагъ хъижезва. Медицинадин месэлайрал чебни машгъул жезвай дидеяр ава. Абурухъ галаз кIвалах тухунни чаз регъят я. Чна саналди кIвалахзава лагъайтIани жезва: чнани, абуруни паралазим авай кIвалах тамамарзава эхир – аялдин сагъламвилел гуьзчивал ийизва.

– Квехъ четин вуч месэлаяр ава?

– Четин месэлаярни авачиз туш. Бязи духтурар чIалав текъведай дидеярихъ галаз кIвалах авуниз мажбур жезва. И диде-бубайри духтурди теклиф авур дарманар, вакцинаяр аялдал агакъарзавач, аялдин беден лигимарунин, азардин вилик пад къунин серенжемар къиле тухузвач. Гъайиф хъи, ихътин диде-бубайрин къадар къвердавай гзаф жезва. Чаккъалабулух кутазвай кар мадни ам я хъи, свинкадин азардик ва ярарик аялар начагъ хъунин дуьшуьшар артух жезва. И уьзуьрри тIал яцIаз вегъезва, аял набут жедай ва я

телеф жедай чкадал гъизва. Мадни са кар ава: лазим авазни авачизни духтурдиз кІвализ эверзава. ИкІ чи артухан вахт къакъудуни, маса, кІеве авай аялрив куьмек вахтунда агакъ тавунал гъизва. Чи участокдин майданар чІехибур я, са духтурдин кІвачик, элкъвена фейитІа, 30 километр къван рехъ жезва. Талги поселокни чак акатзава, ана лагъайтІа 800-далай артух аялар ава, – лугъузва Муслимат Маликовнади.

Чи суьгъбетдик педиатриядин 4–лагъай отделенидин зеведиш Айшат Расуловна Гереева экечІзава, адани чпин поликлиникадик гелкъвена агакъ тийир къван къадар начагъбур акатзава, лагъана.

– Дагъустандин районра пропискада авай агъалияр саки вири Магъачкъалада яшамаш жезва. Хуьре пропискада ава лагъана, чавай начагъзавай аял къабул тавуна, адаз куьмек тавуна таз жедач. Дуьз я, и мукъвара чаз алава дарамат гана, ана участокрин педиатрри аялар къабулзава, къилин дараматда къилдин-къилдин махсус пешекар духтурри аялар къабулзава. Ина регъбер Марина Газимегъамедовна Амирханова я.

– Чи духтурри – неврологри, офтальмологри, кардиологри, эндокринологри ва маса пешекарри – аялрик квай залан, несилдилай атай уьзуьрар чирзава. И мукъвара отеленидиз гъвечи руш туьтер тІазва лугъуз гъана. Зун лор-духтур я, килигайла, заз аялдин туьтуьник тІур кваз акуна. Ахтармишунар авурла, онкологиядин уьзуьр малум хъана. Маса аял руфун тІазва лугъуз гъана. Адет яз, и вахтунда чна УЗИ-дин ахтармишунар ийизвайди туш, и гъилера авурла, ратара тІур аваз жагъана. Ам операция авуна, гила аял сагъ-саламат я.

Диде-бубайрихъ элкъвена лугъуз кІанзава: куь бицекарни хуьх, чи духтурарни! Духтурриз куь аялар сагъламбур хъана кІанзава, абуру, чпин куьмекчияр медсестраярни галаз, чпивай жедай вири серенжемар къиле тухузва и кар патал, – лугъузва Марина Амирхановади.

Лугъун лазим я хъи, медицинадин гъар са карханада медсестрайрин кІвалахдин важиблувал лап екеди я. 2–нумрадин поликлиникадин къилин медсестра Айшат Къурбановна Бибалаевади ина кІвалахиз 50

йисалайни виниз я. Ина кІвалахзавай гъар садаз ам неинки зегъметдин ветеран тирди, гъакІни СССР-дин здравоохраненидин лайихлу къуллугъчи, СССР-дин здравоохраненидин отличник тирди, халкъарин арада ислягъвал ва дуствал мягъкемарунай адаз Ленинан Орден ганвайди чизва. Коллективда пара гъуьрмет авай и дишегълиди кІвалахдин юлдашрин арада чими рафтарвал хуьн патал, зегъметда агалкъунар къазанмишун патал, дуьз къарарар къабулун ва баришугъвал квадар тавун патал вичин руьгъдин вири къуватар желб ийизвайди я. Лазим атайла, туьмбуьгъни ийида, гъарай-эверни. Ибурни галачиз жедач эхир...

Поликлиникада кІвалах тешкилнавай жуьредикай махсус пешекаррин отделенидин къилин медсестра Цибац Мегъамедовади ихтилат авуна.

– Чина аялрин бахчайриз, мектебриз физ, аялрин сагъламвал авай гъал ана ахтармишун патал серенжемар кардик кутунва. Им аялар поликлиникадиз гъун тІимил авун патал, уьзуьр вахтундамаз малум авун патал ийизвай кар я. Яни, начагъди духтурдин патав физвач, духтур вич аялдин сагъламвал ахтармишиз физва. И къайда гъам диде-бубаяр рази ийидайди, гъам духтурриз къулайди жезва. И кІвалах чка къве чкадал пайнава: сифте чна гъазурлухвилин серенжемар къиле тухузва, къвед лагъай пай малум авур начагъ аял поликлиникадиз гъаз атуникай ибарат я. Им гъам аялриз, гъам абурун дидейриз къулай кар жезва, – лугъузва Цибац Мегъамедовади.

Гаф кватай чкадал лугъун хъи, аялрин поликлиникада кІвалахзавай духтурарни медсестраяр «Дагъустандин дишегъли» журнал кІелунал рикІ алайбур я. Абуру ам кхъиз санбар йисар я, адан чинра чникай ихтилат фенвай баркаллу гзаф дишегълияр чин-чинал танишбур туштІани, ина абур виридаз чидайбур я. Журналда къарагъарнавай месэлайрикай ина чпин арада суьгъбетар, веревирдер ийизва. Чпин кІвалахдикай журналдин макъала кІелдайбур Дагъустандин ирид чІалал кІелда лагъайла, абур генани шад хъана.

ВИОЛЕТТА РАТЕНКОВА

ЛАЙЛАЙРИН ЧІАЛ ХУШ Я РИКИИЗ...

И дишегълиди дидед чІал анжах рахун-лукъуьн паталди тир алат хъиз къабулзавач. Ам инсандин руьгъдиз къуват гузвай, гуьгъуьл хкажзавай, чирвилерин майданар гегъеншарзавай, ивидик квай алапатдин такъат, дава яз гъисабзава.

ДИДЕДИН ЧІАЛ...

Дидед чІалан къатарай, везинрай адаз къимет авачир хътин жавагъирар, дуьнья дегишариз алакьдай къуват, къвери несилриз ахлакъдинни баркалладин рекъер къалурдай такъат аквазва. Гъа им ада вичин уьмуьрдин, вичин дуьньякъатГунриняржызгъисабзава. Табасаранрин дагълух Ханаг хуьрйи тир Сейранат Абдуллаевна хайи чІал хуьзвайди, вилик тухузвайди я лагъайтІа, чун гъалатІа жедач.

– ЧІалан дегиш хъунар, цІийивилер, – лугъузва ада, – им адан уьмуьр, адан асул тІебиат я, ада жемиятдин, сиясатдин, халкъдин марифатдинни ахлакъдин майданра жезвай дегишвилер къалурзава.

Ада вичин диде гъихътин фасагъатлу чІалал рахадатІа, рикІел хкизва.

Аялрин кефи хизанда хадачир, амма абурувай хъсан кІелунар, чІалаз килигун истемишдай.

– Диде-бубадин кІевивилерин гъавурда чун акъазвай – им абуруз чун кІанивилин, чаз хъсан тербия гуз алахъунин лишанар тирди чаз чизвай. Абуруз чакай викІегъ, ата-бубайрин адетриз вафалу, чирвилер авай инсанар хкатна кІанзавай. Бубади лугъудай: «КІевивилихъни вичин регъим ава, регъимдихъни вичин кІевивал ава. Хъуьгуьл дуст авай итим баладик акатда, кІевивалдайдан бажарагъди цуьк ийида». И камаллу гафарин манадин гъавурда зун йисар алатайла, ахпа акъунай, – лугъузва Сейраната.

Сейраната вичин халкъдин тарих Къавкъаздин Албаниядин девиррилай инихъ рикІел хкизва. Тарихдиз азербайжанрин, арабрин, персерин, урусрин меденятри таъсир авунвайдакай, а таъсирдин лишанар табасаран чІала амайдакай лугъузва.

УЬМУЬРДИН МЕКТЕБ...

– Чи бубайрилай амай сеняткарвиле жуван сифте камар за гъеле мектебдин сиредихъ ацукъдалди къачунай. Зи пуд ваха хъиз, зани дидедихъ галаз санал ада хразвай чешнедин кваквар ядай. Дидеди вичиз бадеди гъикІ чирнатІа, чазни гъакІ халича храз чирнай. Белки гъа им чун жуван халкъдин меденятдин, руьгъдин гъавурда тур сифтегъан тарсар тиртІа? Чун

патал диде устадвилин виридалайни чІехи чешне хъайиди я, ада чун халича хрунин, сад-садав къадар рангар хкъягъунин сирерин гъавурда тунай. Зун и кардал пара алахъдай, амайбурулай фад-вад ва артух кваквар ягъиз алахъдай.

Ирид йис хъайила, зун Ханагрин мектебдиз фена. Зи сифте муаллим хъайи Зульфукъар-муаллим зун патал уьмуьрлух муаллим, чешне хъайиди я. Ада неинки гъарфар кхъиз, кІелиз чирна, гъакІни чакай кагълу тушир, жавабдарлу инсанар хкатдайвалзегъмет чІугуна. Хайи чІалан, литературадин алемдиз ракІар ачухна. Зи рикІ шииратдал пара алай, жувани, садазни къалур тийиз, дафтарда шиирар кхъизвай.

Урус муаллим Анна Ивановна Дубровинадини зи уьмуьрда еке чка къазва. Ада урус чІаланни литературадин тарсар гузвай. Вири зи уьмуьрда ада писателрикай авур суьгъбетар рикІел аламукъна. Урус чІалал лагъайтІа зи лап рикІ ацукъна. Адан кІвале авай ктабхана зун ашкъи аваз фидай чка тир – ана за рикІ алай писателрикай, абурун эсеррин игитрикай малуматар кІелдай. Къени за лугъузва: уьмуьр амай къван за жуван а муаллим рикІел хуьда! Фейи, педагогдин йис я лагъана тайинарнавай йисуз, за жуван рикІ алай муаллимдиз чар кхъенай. Дяведин дарвилерин йисуз яргъал гъвечІи дагъви хуьруьз атана, вичин уьмуьрдин яхцІур йисалайни артух дагъви аялриз бахш авур, абурукай марифатлу инсанар авур муаллимдиз за жуван рикІе авай чими гафар кхъенай. Ина адаз, Дагъустандиз атай гзаф урус муаллимриз хъиз, вичин къисмет жагъанай. Магъачкъалада Урус Муаллим дишегълидиз туькІуьрнавай гуьмбетди а дишегълийриз чи республикадин халкъарин патай авай кІанивални гъуьрмет къалурзава.

ЦІИИ МУРАДАР...

Сейраната са къадар йисара Каспийскдин дуьм-дуьз механикадин заводда кІвалахнай, ам иниз гъуьлуьз фейидалай къулухъ куьч хъанай. Амма перестройкадин йисара госзаказар хквен тийиз амуькна, заводди виликан къайдада кІвалах техйизмайла, Сейранат Каспийск шегъердин Къилин ктабханада

библиотекардин пешедив гатунна. Ахпа ДГУ–дин филологиядин факультетдик келелиз экечІна.

–Зун зи уьмуьрдин цІийи чин ахъа хъанвайдан гъавурда акъунай. Зи жегьил чІаван мурад кылизи акъатнавай!

Сейранат патал лап важиб авай агъвалат ам тир хъи, ам кадетрин гъуьлуьн школа–интернетда кІвалахал къабулнавай. Гъа вич хътин жегьил муаллимрин арада адаз аялрихъ галаз кІвалахунин тежриба хъана. Ада аялрихъ галаз тухузвай кІвалах тек са вичи гузвай предметдай чирвилералди сергъятламишзавачир, ада жаванриз фагъум–фикир ийиз, чирвилер иливариз, къатлунар, зигьин дерин ийиз, веревирдер ийиз чирзавай.

–Зи рикІ чирвилерал бинедилай алайди тир, неинки литературадал, поэзиядал алай, гъакІни за философиядин, тарихдин ктабар кІелдай. Девирда кыле физвай, дуьнья дегишарзавай агъвалатрал фикир желб ийизвай. Жуваз чир хъайи вири за тарс гузвай аялрал агакъарзавай.

Сейранат республикадин писателрин Союздин патав гъай «Дурна» тІвар алай литературадин клубдин регъбер, «Кард» журналдин редколлегиядин член я. Са куьруь вахтунда «Дурна» клубди пешекарвилелди шиирар, прозадин эсерар кІелдайбурун десте гъазурна, абуру республикада кыле физвай кар алай мярекатра иштиракзава.

– Расул Гъамзатован виш йисан юбилейдин йисуз чна писателрин Союздихъ ва Поэзиядин театрдахъ, РГВК–дихъ галаз санал «Чи Расул» тІвар алаз Р. Гъамзатован литературадин музейда поэзиядин телефестиваль кыле тухванай, – лугъузва Сейранат Гъажумаровнади.

– Чна аялар тербияламышунин карда еке кІвалах тухузва, чна абуруз жуван ватан кІан хъуниз эверзава, тарихдин чинар чирзава. Четинвилер алудиз чаз филологрилай гъейри пешекар шаирри, писателри куьмекар гузва. Аялриз иллаки марагълубур Дагъустандин машгъур шаиррихъ, писателрихъ галаз кыле физвай гуьруьшар я, абуру аялриз яратмишунрин, чІалан сирер чирзава. Аялрик чпикни кхъинар ийидай, чпин къуватар ахтармишдай руьгъ, гъевес акатзава..

ДИДЕД ЧІАЛ МЕКТЕБРИН ПРОЕКТ Я...

Гъа ихътин гъевес гъаз Сейранат Гъажумаровнади Каспийск шегъердин образованидин центрда – РФ–дин Игит В. Г. Казанцеван тІварунихъ галай 15–нумрадин мектебдани зегъмет чІугъуззава.

– За тухузвай хайи чІалан тарсар зунни жуван халкъдин чІалаз, медениятдиз, тарихдиз мукъва ийизва.

Лайихлу инсан, кІвалахдин юлдаш, бажарагълу педагог тир Гульмира Ширинбеговадихъ галаз танишвили заз жувани дидед чІалар хуьнин кардик пай кутунин ашкъи, жавабдарвилин гъисс гана. Гъилик квай аялар дидед чІалал рахадай чІавуз, зи рикІ парашад жеда. Гъайиф хъи, и карда диде–бубайрин куьмекдихъни пара игътияж ава. Вири диде–бубаяр и кар-

дин важиблублин гъавурда авач, хайи чІал саймиш тавуни, ам чир тахъуни чи жегъилар руьгъдиз кесиб ийизвайдан гъавурда абур вири авач. КІамай къван методичкаярни, мультфильмаярни, аудио–ктабарни аватІани, хизанда дидед чІалал рахунихъ эвелимжи метлеб ава. За жува тарс гузвай аялрихъ элкъвена лугъузва: «Куьн чи халкъдин пакадин югъ я, заз квез дидед чІал чир хъана кІанзава. За квез и карда куьмек гуда, чун санал хъайила, чи къуватарни артух жеда». Мукъвал-мукъвал за чи классик тир Расул Гъамзатован цІарар абурун рикІел хкизва: «Дагълух ватанда авайла, чун халкъ тир, дуьзендиз эвичІайла, чун агъалияр хъана».

– Кеве твазвай кар тек са чІалар квахъун, чІалахъ нуфуз, игътияжвал тахъун туш, чи хуьрерни ичІи, буш–баябан жезва эхир. Вири шегъердал гъейран жезва, шегъерда авай къулайвилерихъ галтугзава, кат–галтугунал рикІ жезва, хуьруьн чкадин секинвал, гуьзелвал, архайинвал рикІелай ракъурзава.

Мадни педагогдик секинсузвал кутагъвай кар ава: нормативринни правовой документрай «халкъ» гаф акъудна, ам «этнос» гафуналди эвезнава, мектебдин программайрай «Дагъустандин халкъарин литература» предмет мишъиз акъуднава. Адан фикирдалди, им ерли авуна кІани тушир кІвалах я. Ада рикІивай тир суьгъбет кудун тІалабзава...

Айшат ТАЖУДИНОВА

1941-йисан июндиз...

Ватандин Чехи дяве башламишайдалай кьулухъ хейлин йисар алатнава, дяведин зулумар акур ксарни кьвердавай тимил жезва... «Ажал авачир полкуна» авай кван игитрин кьадар авач, амма рикел хуьнин гьич са мярекатдивайни, са параддивайни и дуьнья фашистрикайни нацистрин лувликай азад авур совет инсанрин кьегьялвилакай, абурун руьгьдин уьтквемвилакай галай-галайвал кьалуриз жедач. Им неинки женгера кьачур гьалибвал, неинки чи солдатринни офицеррин кьегьялвал ва жуьрэтлувал я. Им инсаниятдин кьадар авачир кван гьунар, далупатавай инсанрин игитвал я...

Ихьтин, вичин вафалувилини жуьрэтлувили чун гьейранарай са агьвалат чна СССР-дин здравоохраненидин отличник, РД-дин лайихлу духтур, са хейлин йисара Кьзилюртдин больницада кваллахай Далгат Шапиевич Ахбердиеван гафарай кхьена. Исятда Кьзилюртда са гьал яш хьанвай са касни авач жеди Далгат Шапиевич тийижир, амма виридаз чидач жеди, ам дяведин лапгьа сифте йикъарихъ галаз алакьада хьайиди...

Далгат Ахбердиеван буба Шапи Ахбердиев, хунзахви, Яру армидин офицер тир. Ам 3 лагьай кавалериядин дивизиядин эскадрондин командир тир. А йисара дуьньядин Кьведлагьай дяве физвай, немсерин кьушунри мягкьемдиз цийи чилер кьазвай. Вичи кьуллугъ ийизвай Львовдин патав гвай шегьер Каменск-Струмиловкадиз офицерди вичин хизанни хьанвай – паб ва 3 йиса авай хва Далгат. Жегьил дагьви дишегьли Патиматаз вичел четинвилер гзаф ацалтдайди чизвай – сергьятдал мукьвал-мукьвал гьулгьула твазвай, патарив гвай районрайни хийирдин хабарар кьезвачир, аквадай гьаларай женгиниз экъечун чарасуз тир... Амма папаз са кар якьин тир – ам вичин гьуьлуьн патав хьана кИанда!

41-йисан гатфариз Шапи Ахбердиеваз капитандин чин гана. Военный уьмуьр са кьайдадинди ва секинди хьанвай. Киш ва гьяд йикъарин няниз иниз кинояр гьизвай ва офицерар хизанарни галаз «Чапаеваз», «Кубандин кьазакьриз», «Шад аялриз» ва масабуроз килигзавай. Гьа и юкьузни, 21-июндиз, кинодиз килигдайдалай гуьгьуьниз, жегьил хизанар секиндиз куьчейра кьекьезвай, геждалди чаяр хьазвай...

Йифиз сада рак гатана – капитан Ахбердиев аз тади гьалда полкунин штабдиз эвернавай. Йифен эвер гунрихъ Патимат вердиш тир – ада гъуьлуьз шейэр кІватІиз куьмекна. «Мус хкведа?» лагъай суалдиз куьрелди «Чидач» лагъана, жаваб гана Шапиди. Гъуьл кІвалаяй экъечІайдалай кьулухъ Патимат ахвариз хъфеначир, экуьн хъанамазди кьунши кІвализ гъахъна, лагъана: «Патимат, гъазур хъухъ! Дяве гатІунна!» Шегьерда къа-лабулух гьатна – вири офицерар эвер гана кІватІнавай. РагъакІдай патахъай бомбаяр хъиткьинардай ванер къевзвай, абурун цІаяр цавуз хкаж жезвай... Патимата шейэр кІватІна куьтягьдалди немсери къатидаказ бомбаяр вегъез эгечІна. АкІ тир хъи, вун элкьвена цІун юкьва ава, кьуд патахъай бомбаяр хъиткьинзавай! Дишегълияр санал кІватІ хъана, тамухъди физ гъазур хъанвай. Цавай фашистрин самолетри кІвалелхуьрел бомбаяр вегъезвай. Абурун вилик са шумуд дишегъли кьена. Кьенвайбурукай садан кьужахда 10 варз хъанвай аял авай; аял шехъзавай ва жезмай къван дидедив агатзавай. Патиматахъ галаз катзавай дишегълийрикай сада аял къахчуна, жувахъ агудна ва виликди кат хъувуна...

Дяве – гъахътин затІ я. А вахтунда вавай дидедивай къакъатнавай, са куьникайни хабар авачир, куьрпедилай кам яна катиз жедач. Я вавай ви дуст дишегъли аяларни галаз бомбайрин кІаникни таз жедач. Гуьгъуьнлай гъавурда акьада, а вахтунда вуна дуьз кар авурди, инсанвал, регъимлувал къалурайди, амма а декъикъайра вун са гъихътин ятІани таквадай гъиссери герек патахъди тухуда, ваз эмир гуда – зайифдаз куьмек це, хер хъана къекъевез тежезвайдак кьуьн кутур. Заз чиз, гъа им инсандин руьгъ я...

Кьилелай гуьллейяр физва, къваларив бомбаяр хъиткьинзава, япара аялрин ишелдинни папарин гъарайдин ван ава... Патимата фикирна: «Белки са дуьшуьш къведа зи кьилелни? Яраб зи хва фашистрин гъиле гьатда жал? Яраб чи гележег гъихътинди жедагІа?» Амма и суалдиз садавайни жаваб гуз жедачир. И арада чпин аялар бедбахтвилакай хуьнин дидевилин гъиссери и дишегълийрал агъавалзавай.

А чІавуз чи аскерри, душмандикай хуьн патал, окопар атІузвай. Патиматаз абурун арадай са чидай касдин ухшар атана – им Дагъустандай тир кьумукъ Айдемир тир. Ам мукъвал-мукъвал Патиматан кІвализ къведай. Айдемира лагъайвал, Патиматан гъуьл – капитан Ахбердиев кьизгъин женгинин вилик-къилик ква. «Къез Аллагъ куьмек хъуй, аялрал мукъаят хъухъ, Патимат, лагъана, Айдемир аскеррихъ галаз виликди фена. И арада абуруз «чибру» душмандин самолет ягъайди акуна. Гумар акъатзавай самолет тамун юкьваз аватна, хъиткьинна...

Фашистри сифтени-сифте ракьун рехъ хъиткьинарнавай, гъавилай дишегълийривай физ жезвайди

анжах тамухъди тир. Виридлай вилик кьужахда хъуьцуьган авай дишегъли катзавай. Са арадилаь, нубатдин бомба вегъейла, вири чилел ярх хъана ва чакай сада вучиз ада хъуьцуьган кьужахда кьунватІа хабар кьуна... А дишегълидин вилер Патимата вичин вири уьмуьрда рикІел хвена – вич-вичикай квахънавай, вичи вуч ийидатІа чизмачир, пехъивални диливал гьатнавай килигун. Анжах гъа и декъикъада дишегъли гъавурда акьуна, гъихътин залум мусибат адаз хъанватІа – къалабулух акатай гъа сифте декъикъада ада кравутдай аял ваъ, хъуьцуьган къачуна катнавай. И кар къатІунай дишегъли кьудгъунна кІвачел къарагъна ва ада гъарайна: «Васенька! Зи ширин бала, Васенька!» Ам аватна. Гъа вичин гъиле авай хъуьцуьгандал... Дишегъли мад къарагъ хъувунач. Адан рикІ – дидедин рикІ – хъиткьинна. Гъеле вичин хва Васенькадин ни къевзмай хъуьцуьгандал...

Патиматаз вичин уьмуьрда гзаф бедбахтвилер акунай, амма мусибатди садлагъана чІулаварай а

хуьцуьган гвай дишегълидин чин лап эхир нефесдалди адан вилерикай карагдай.

Патиматахъ Татьяна тIвар алай Сибирдай тир са рушни галай. Гъа и Татьяна тир дидедин мейитдал алкIанвай бицIи руш вахчурди. Гила аял вич къутармишайдалай алатзавачир. Вири дишегълийрин къужахда куьрпеяр авай, са кIус чIехибуру дидейрин перемдин ценер къунвай.

Къати ягъунрикай дидейри чпелди аялар кIевирзавай. Патимата ва амай вири дишегълийри Аллагъдиз ялвар ийизвай, гъарда вичин чIалалди: «Я Аллагъ, жуван патахъай тIалабзавач, чи аялар хуьх!»

Амма дидеяр рекъизвай – ингъе мад са дишегъли ягъунрикди къена. 6 йиса авай руш туна. Фашистри диде яна къенвайди вичин вилералди акур аял гъикI секинарин, адаз гъихътин гафар лугъун?! Патимата а бицIи руш къужахламишна, чIугуна къуна ва къведни шехъна. Мусибатдин накъвар – абур гъа ихътинбур я, абур ичIирналди регъятвал авач...

Дишегълийрихъ чи солдатар авай машин агакъна, абуру аялар, папар машинда ацукъарна. КIвачел залан Патиматавай куздиз акъахиз жезвачир. Душман-дяведи инсандин хъсан ва пис хесетар винел акъудда. Жегъил офицерди Патиматаз машиндиз хкажиз куьмек гана, винелай абур тарарин шуькIуь хилералди, пешералди кIевирна ва чеб гъикI тухун лазим ятIа гъавурда туна.

И машинда аваз абур Львовдиз къван фена. Вокзал миxиз кукIварнавай. Инсанар тухузвай поездар амачир, бахтунай цIивин тухузвай са поезд гъалтна. Гъа и поездда аваз дишегълийар далупатаз акъатна. Эгер поезд гъалтначиртIа, абур садни чан аламаз амуькдачир. Гъикъван ихътин вакъияяр, дуьшуьшдин крар хъанай, Патимат инанмиш тир – Аллагъди абур хуьзва, адаз дидейрин ялварин ван хъанва.

Патимата мукъвал-мукъвал а йикъар рикIел хкидай, гъикI абуруз гъа адетдин чеб хътин инсанри недай затIар, парталар ва маса куьмек теклифзавайтIа. Гъа икI абур, гъар жуьре шегъерра акъвазиз-акъвазиз Саратовдиз къван агакъна. Галатнавай Патиматан рикI секин тушир вичин гъуьлуькай.

Вири офицердин папариз дяведин гъил галукъ тавунвай чкайриз фин теклифзавай – Уралдиз, Сибирдиз. Амма Патиматаз чизвай – адан чка Хунзах я. Саратовдай ам Астрахандиз ва гъанай паромда аваз Магъачкъаладиз рахкурна.

Инай Патимат арабада аваз дагъдин хуьруьз хъфена. Мукъвакъилийриз Шапини Патимат сагъ-саламат я лагъана умуд амачир. Гила вири хунзахвиар Шапиндин бубадин кIвализ къевезвай, дяведин цIаярикай къутармиш хъайи дагъви дишегълидиз хвашгелди лугъуз. Патимат гъелелиг районда авай са кас тир, дяведин сифте йикъар акур.

Са тIимил вахтундилай, 1941 – йисан ноябрдиз, Патиматаз руш хъана. Гила Патиматаз чизвай ам вуч паталаяшамиш хъана кIанзаватIа – совет гъукуматдин офицердин аялриз лайихлу тербия гун ва абур уьмуьрдин шегъредал акъудун...

Авахтундилай инихъ гзаф йисар алатнава. Дагъви дишегъли Патимата, муаллимвилини пеше къачур, Хунзах райондин школайра са хейлин йисара зегъмет чIугуна. Ада Хунзаха аялрин бахчадин заведующийвиле ва гуьгъуьнлай, пенсиядиз экъечIайлани, гъа ина тербиячивиле кIвалахнай. ЧIугур зегъметдай адаз «За доблестный труд в годы ВОВ», «За трудовое отличие», «Ветеран труда» медалар ганва. Амма Патиматан къилин агалкъунар абур тушир: хуьруьнбурун патай кIанивал ва гъуьрмет, бахчада авай аялрин миxьи кIанивал, лап хъсан хсуси аялар – ингъе адан шабагъар!

Дагъустандин дагъларин миxьи булахра гъикI ятар тIимил жедачтIа, альп чуьллер гъикI къурадачтIа, гъакI Патиматан экуь къаматни чи рикIера эбеди яз амуькда...

Суьлгъият БУЛГАЕВА

P.S. Далгат Шапиевичаз, дяве куьтягъ хъайидалай къулухъ 76 йис алатайла, Къизлярда вичин бубадин сур жагъана.

Иранпур Гюлли. Весна с портретом Ф. Кастро, 1963 г., холст, масло, 80х60,5 см, КП-4127, Ж-321

КОСМЕТОЛОГ ОТВЕЧАЕТ НА ВОПРОСЫ

Эстетическая косметология в Дагестане – очень развитая сфера. Но всегда ли качество услуг на должном уровне? Как не ошибиться с выбором специалиста? Какие проблемы могут возникнуть после процедур и по каким причинам? Чтобы получить ответы на эти вопросы, мы побывали в гостях у высококвалифицированного специалиста Зухры Ахмедовны Гасановой, руководителя «Центра косметологии Зухры Гасановой».

– На что обращать внимание при выборе косметолога?

– Как правило, самый популярный сейчас источник выбора – это социальные сети. Важно удостовериться, есть ли у специалиста соответствующее образование. В идеальном случае это, как у нас, медицинская лицензия на косметологическую деятельность. Скажу, что она у нас единственная в городе. Также важно посмотреть на внешний вид косметолога, потому что то, что он делает с собой, – это его видение красоты, это он привносит в своих пациентов тоже. Воплощает, скажем так, свои идеалы красоты. Я бы обратила внимание на то, чем человек занимается, какое место в его жизни занимает эстетика. Возможно, он рисует, лепит, занимается прикладным трудом или умственным. Как он воспринимает жизнь, как относится к людям... Это тоже важно, так как на кону очень важные вещи – здоровье и внешность пациента. И тут человеческие качества, помимо профессиональных, тоже играют роль.

– Еще один вопрос меня волнует, по поводу препаратов: сейчас много всего попадает с черного рынка. Какими последствиями может обернуться использование несертифицированных препаратов?

– Вы имеете в виду не уходовую косметику, а именно инъекционную?

– Да.

– Надо понимать: то, что имеет регистрацию, всё прошло проверку. Тем не менее, на рынок попадает «левая» продукция и такие же аппараты. К чему это может привести, несложно догадаться. Самые частые осложнения – это аллергические реакции, связанные с плохой очисткой препарата. Возможны очаги воспаления, фиброзы, грануляции. В самых тяжелых случаях – эмболии и некрозы, анафилактический шок. Конечно, и с качественным сырьем возможны нежелательные явления, но гораздо реже, и их легче устранить. Некачественному ботоксу тяжело выжить на современном рынке, потому что существует прямая зависимость между качеством препарата и эффектом от его применения. Но в отношении филлеров, препаратов для мезотерапии, биоревитализации, конечно, на рынок могут просочиться и контрафакт, и подделки.

– А как реагировать на дешёвые процедуры? Вот, например, я работаю со студентами в вузе и довольно часто слышу, как они говорят: «Ой, скидка сейчас на губы у какого-то косметолога, за небольшую плату можно пойти сделать». То есть они бегут туда, потому что дешево!

– Я вам скажу так: губы делают препаратами гиалуроновой кислоты, других составов на сегодняшний

день нет. Производство этого сырья очень дорогое. А после проверок и регистраций себестоимость увеличивается в разы! Если процедура дешевая – соответственно, препарат не может быть высокого качества. Хотя я знаю, что некоторые косметологи умудряются и полусинтетику продать по цене хорошего препарата. Да, часто в этих «псевдогиалуронках» могут присутствовать синтетические добавки, которые помогают пролонгировать эффект, но это оборачивается частыми осложнениями. Есть ряд таких препаратов – называть не буду – колют их по самым низким ценам. И очень часто «моделям» на обучении. Компоненты, которые не рассасываются, остаются в тканях практически на всю жизнь, их невозможно вывести. И они могут в худшем случае нарушать трофику тканей, вызывать аллергические реакции и в целом наносить вред здоровью и эстетике пациента.

– А Вы можете какой-нибудь случай из жизни рассказать, когда пациентка пришла уже с проблемами.

– На самом деле случаев очень много. Почти каждый день мы сталкиваемся с такими проблемами, а наиболее частая сейчас – это проблема, связанная с низкой квалификацией и опытом врача. Недавно была пациентка с осложнением после введенного в нос филлера. Косметолог, проводивший процедуру, не заметил вовремя осложнение в виде тромбоза. Вследствие этого наступил некроз кончика носа, и пациентке пришлось провести реконструктивную пластику носа у хирурга.

Очень модно работать полимолочной кислотой, но не все специалисты знают, где с ней можно работать, а где нельзя. В частности, за очень короткий промежуток времени ко мне пришли три пациентки с осложнениями после введения полимолочной кислоты в кожу шеи. И они ходят с этой проблемой уже второй год. И неизвестно, сколько это продлится, потому что положительной динамики именно у этих пациентов нет.

Осложнения, связанные с ботулинотерапией, к большой радости пострадавших, держатся недолго, время полного восстановления – 2–3 месяца, а чаще – еще быстрее. Проблемы, связанные с некачественными филлерами, обычно легко решаются за пару дней введением фермента.

– Надо же, какие серьезные последствия, аж страшно! А с какого возраста можно начинать косметические процедуры, например, ботокс, инъекции?

– Наша система здравоохранения разрешает проводить косметологические инъекции с 18 лет. Как правило, в этом возрасте пациенты обращаются по

поводу воспалительных элементов (акне). Если нет показаний, то в целях профилактики обычно инъекции начинают проводить с 28–30 лет.

– А вот у меня еще один вопрос – по поводу миграции филлера...

– Миграция филлера бывает в нескольких случаях. Первое – это неправильно подобранный препарат. А именно – его плотность. Второе – неправильно подобранный объем. Оба случая вкуче с неправильно выбранной глубиной введения зачастую дают миграцию препарата под действием мимических движений пациента и земной гравитации. Проще говоря, большой комок филлера просачивается в мягких тканях вниз под действием силы тяжести.

– Были ли моменты, когда Вам приходилось пациента отговаривать?

– Да, это случается очень часто, за это меня пациенты и ценят. Кстати, в лице этих людей я, как правило, нахожу самую преданную аудиторию – ведь они понимают, что для меня важнее всего получить эстетический результат, не сделав ничего лишнего. Чаще всего отговариваю от татуажа и увеличения губ.

– Получается?

– Бывают случаи, когда кто-то не соглашается и идет свою мечту воплощать к другим косметологам. Что ж, это их выбор!

– Какие сейчас тренды в косметологии?

– Как раз недавно была на конференции, посвященной трендам. Резюмируя, могу сказать, что тренды разворачиваются в сторону сохранения красоты через коррекцию здоровья, использования высокотехнологичных аппаратов, уменьшения количества инъекционных косметологических вмешательств и восстановления гармоничных пропорций лица. Мы очень тесно сейчас сотрудничаем с лабораториями, выявляем дефициты микроэлементов, белковые дефициты, гормональные нарушения и отправляем на консультации к более узким специалистам – эндокринологам, терапевтам, нутрициологам и т.д. Красота через здоровье – вот то, к чему сейчас разворачивается весь мир косметологии.

Я сама пропагандирую здоровый образ жизни и призываю своих пациентов обращать внимание на психологическое, духовное и физическое здоровье. А там и красота подтянется – мы поможем!

**Беседовала
Гулеймат Курбан-Адамова**

ПОЙТИ В БАНК И ОФОРМИТЬ ИПОТЕКУ...

Горькие истории женщин, попавших в капкан ипотеки, поразительно похожи.

Происходит это примерно так: мужа нет, но есть ребенок, зарплата небольшая, а жить где-то надо. После нескольких лет скитаний по съемным квартирам безумно хочется иметь свое жильё.

И тут добрые люди, банкиры, придумали ипотеку! Женщина идет в банк и берет кредит лет на 15–20 лет под немалый процент годовых: она ежемесячно должна отдавать половину зарплаты банку. Счастливая женщина вселяется в свою собственную квартиру, но птица оказывается не в гнезде, а в клетке. И голубушку ждет судьба обычной курочки – ее съедят!

Итак, почему одиноким женщинам нельзя влезать в ипотеку на длительный срок при маленькой зарплате, нам расскажет Ирина Агаева, Генеральный директор компании «Агаева АйДи», эксперт в области банкротства, налогов и корпоративного права, юрист, экономист, кандидат экономических наук, которая за 9 лет практики помогла избавиться от долгов более чем 900 клиентам при соблюдении полной конфиденциальности.

«Обратилась к нам молодая женщина с ребенком, которая взяла ипотеку на жильё. Брокер убедил ее, что все будет легко и просто. В банке обязательное условие – первоначальный взнос от 20 % до 50 %. Таким образом банк отсеивает клиентов, которые не могут оплачивать кредит. Но что делает большинство, особенно в Дагестане? Например, квартира стоит 5 млн. Покупатели договариваются с хозяином квартиры, что якобы квартира по договору стоит 7 млн и как будто дают расписку, что они уже выплатили продавцу 2 млн из этих 7, и соответственно у банка они получают остаток денег. В итоге продавец получил свои 5 млн, брокер получил свои 20 % от полученной суммы, а банк получает неплатежеспособного клиента. А еще молодые матери вкладывают туда свой маткапитал – это все, что они могут вложить. На ежемесячные платежи у них денег нет. Банк начинает с них требовать деньги, поскольку они не вносят платежей.

Женщина как-то не задумывалась о том, что, кроме обязанности платить ежемесячно, нужно ремонтировать и обставлять квартиру. Для этого она опять влезает в кредиты. Проходит 2–3 месяца, потом полгода, начинается паника. Ведь невозможно себе постоянно во всем отказывать! Обратившаяся к нам клиентка не смогла платить, а банк потребовал всю сумму кредита. За это время проценты начислили и ежемесячный платеж увеличился, а у клиентки таких денег нет.

Мы решили, что здесь самый лучший вариант – пройти процедуру банкротства, и та сумма, которая перед банком не погашена, списывается. Поскольку она проживает в этой квартире, а процедура банкротства длительная, в среднем до полутора лет, клиентка может, не оплачивая кредит, жить в своей квартире бесплатно. Если бы она съехала, то должна была бы снимать жильё. А мы сохранили ей миллионы рублей и даже деньги за аренду».

Рекомендуем нашим женщинам, которым предлагают какие-то услуги по получению кредита, помнить, что средняя стоимость услуг брокера – это 20 %. То есть, если вы взяли 5 млн рублей, 1 млн отдадите брокеру, но возвращать этот миллион с процентами придется вам. А когда брокеры ещё помогают купить жильё, берут ещё деньги за эту сделку – не менее 200 тысяч. Здесь тот самый случай, когда семь раз отмерь, 1 раз... оформи ипотеку!

У любого человека теоретически есть риск лишиться работы и потерять жильё, купленное в ипотеку. Риск всегда существует при покупке жилья в кредит. На практике эта беда коснулась миллионов людей. Но разве это кого-то остановило? Как только банки стали выдавать ипотечные кредиты в массовом порядке, люди тут же начали хватать их как горячие пирожки.

**Контакт и адрес нашего офиса в Махачкале:
г. Махачкала, улица Гаруна Курбанова, 44а,
номер телефона: 84999554397.**

ХОРОШАЯ ДЕВОЧКА

В последнее время люди все чаще обращаются за помощью к психологам, чтобы понять причины своих трудностей и научиться с ними справляться. Но мнения специалистов бывают неоднозначны и зачастую противоречивы.

Предлагаем вам советы психолога Алины Каммаевой на актуальную тему воспитания девочек.

В психологии существуют термины «хороший мальчик», «хорошая девочка». Сегодня поговорим о хорошей девочке...

Ко мне обратилась молодая женщина, 27 лет, замужем.

Есть ребенок. Всю жизнь пыталась быть хорошей дочерью, сестрой, подругой, женой, невесткой и т.д. А в итоге стала для всех удобной.

Хороших девочек очень любят взрослые. Воспитатели в детском садике, родители, учителя начальных классов. Скажешь хорошей девочке доесть до конца суп или кашу – она доедает, давясь, лишь бы не расстроить взрослых. А потом, во взрослой жизни, она не понимает, откуда у нее лишний вес и привычка есть больше, чем нужно телу. Не слышит она свое тело, не приучена. Приучена заглядывать в глаза воспитательнице: я сыта или еще нет?

Хорошая девочка учится на одни пятерки, четверка для неё – трагедия. За годы учебы она так привыкает ориентироваться на оценки других, что и дальше по привычке живет в нервном ожидании: как меня оценивают? Что обо мне говорят? Все ли считают меня хорошей? Девочка хочет получать от мира пятерки, как в школе. Но взрослый мир устроен иначе, он скуп на похвалу и щедр на тумаки. Девочка страдает и пьет успокоительные, если не что-то покрепче.

Хорошая девочка старается быть удобной для окружающих, самой удобной, удобнее, чем разношенные домашние тапочки. Угождает, заботится, жертвует собой. Вот только жертвы эти часто не только не ценят, но и считают признаком слабости. И пользуются ими, не стесняясь, что уж тут говорить! Столько хороших, порядочных девочек, воспитанных в идеалах жертвенности, получают в мужья бездельников, тунеядцев и альфонсов. А те, не стесняясь, едут на жёнах, да еще и кнутом погоняют.

Хорошая девочка приучена терпеть. Не отвлекать взрослых от их важных дел своими пустяковыми проблемами. Послушно ждать, когда на неё обратят внимание. Она так привыкает терпеть, что это становится её второй натурой, образом жизни – находить страдание даже там, где его нет. Даже диван себе новый купить девочка не может годами, просто не замечает того, как ноет у нее спина и шея от неудобного спального места. Просто свыклась со страданием как с необходимостью.

И она откладывает себя, свои мечты, свои нужды и проблемы на второй план...

И многие этим пользуются... Пользуются ее неумением говорить НЕТ!!

Иметь хороших детей – очень удобно для взрослых. Хорошие дети, как цветы в горшках, расставленные по подоконникам, радуют глаз. Но для жизни быть «хорошим», увы, очень плохо. От «хорошести» потом приходится долго и с усилием избавляться.

Так что лучше пусть уж они не будут удобными. Зато будут смелыми, умеющими за себя постоять, знающими свои желания, потребности и границы. Пусть привыкают оценивать себя сами, а не заглядывать в глаза учителям. Пусть, если нужно, грубят и дают сдачи. Пусть не будут хорошими. Пусть будут счастливыми ...

Алина КАММАЕВА

Жил на свете бедняк по имени Чалтук-Ахмед.

Не было у него никакого добра, а только одна старая, хворая лошадь. Чалтук-Ахмед жалел свою лошадь. Целых две недели он не работал на ней, а по ночам пускал в поле на травку.

Но две недели прошли, а лошадь ничуть не поправилась. Она стала совсем тощей, и на спине у неё появились болячки.

Встревожился Чалтук-Ахмед. Решил всю ночь в поле караулить.

Вот пустил он лошадь пастись, а сам спрятался за большой камень.

Когда настала полночь, пришли дикие звери: волк, медведь, кабан и лиса. Они, оказавшись, играли с лошадью, по очереди взбирались к ней на спину, царапали её когтями.

Не стерпел Чалтук-Ахмед. Выскочил из-за камня и переловил всех зверей. А звери испугались и стали просить, чтобы он отпустил их на свободу.

Волк сказал, что пригонит Чалтук-Ахмеду большое стадо овец. Кабан обещал вспахать его поле, медведь – показать в лесу старое дерево, в дупле которого полно мёду. Одна лиса ничего не пообещала. Она сказала только:

– Я худа и мала. Что тебе за польза, если ты меня убьёшь? Ты отпусти меня, быть может, я пригожусь тебе в трудный час.

Чалтук-Ахмед подумал-подумал и отпустил их всех.

На следующий день волк пригнал во двор Чалтук-Ахмеда стадо овец.

Кабан в свой срок вспахал клыками его маленькое поле.

А там и медведь пришёл и стал звать Чалтук-Ахмеда за мёдом.

Чалтук-Ахмед взял с собой топор, бурдюки для мёда и пошёл с медведем в лес.

Завёл его медведь в лесную чащу, нашли они старое дерево, из дупла которого сочился душистый мёд, и тут медведь сказал:

– Вот теперь я тебя задушу и съем!

Обомлел Чалтук-Ахмед от страха и выронил топор, а медведь давай душить Чалтук-Ахмеда.

Вдруг слышат они, что кто-то зовёт:

– Чалтук-Ахмед! Чалтук-Ахмед!

– Здесь я! – откликнулся тот, узнав голос лисы.

– Чалтук-Ахмед, не видел ли ты медведя? Сюда идут охотники, им нужна медвежья шкура.

Медведь испугался и шепнул Чалтук-Ахмеду:

– Скажи, что не знаешь, скажи, что не знаешь!

ЧАЛТУК-АХМЕД

(кумыкская сказка)

– Не знаю! – крикнул Чалтук-Ахмед.
 – А это что перед тобой? – спросила лиса.
 – Скажи – чурбан! Скажи – чурбан, – зашептал медведь.
 – Это чурбан! – ответил Чалтук-Ахмед.
 – Разве у чурбана бывают уши? – спросила лиса.
 – Скажи, что это сучья! Скажи, что это сучья! – прошептал медведь.
 – Это сучья! – крикнул Чалтук-Ахмед.
 – Тогда возьми топор и ударь между ними покрепче! – приказала лиса.
 – Возьми топор и ударь легонько, милый Чалтук-Ахмед! – заплакал медведь. – Я никогда не забуду твоей доброты.
 – Нет, не верю тебе! – сказал Чалтук-Ахмед. Размахнулся и ударил медведя.
 Тут вышла из кустов лиса. Набрали они с Чалтук-Ахмедом полные бурдюки мёда и пошли домой.

Августович Алексей Иванович. Натюрморт «Цветы», вторая половина XX века, холст, масло, 60,5x50 см, КП-12649, Ж-1185

СИРЛУ ОСТРОВ

Дагъустанда вичелди фикир желбзавай ва гьейранарзавай са чка ава – им «Дагдизель» заводдин 8 лагъай цех я. Цех ала-тай асирдин 30 – йисара торпедаяр ахтармишун патал эцигнай. Каспи гьуле авай адан чкIай куьгне дарамат кьерелай лап хъсандиз аквазва ва инсанрин итиж генани артухарзава: яргалай акI я хьи, гъатта цехдив къван сирнавиз жеда, амма им дуьз фикир туш. Хараладиз элкьвенвай дараматдив агакьдалди 2,7 километрдив агакьна мензил ава. Адан къакъанвал, вышкани кваз – 42 метр я, элкьвена къунвай чка, лагъайтIа – 5000 м². Чин кIаник квай цларал метрини зур гьяркъуьвал ала. Им Каспийск шегьердин хуси лишан хъиз я. Гъатта шегьердин гербдални цехдин шикил ала.

Заз чиз, сифте сеферда и дагъустандин «форт Бойяр» акур гьар са касдин вилик ихътин суал къвезва: им вуч остров ятIа? ГьикI эцигна и дарамат? Цин юкьва!? Вуч патал? И суалриз жавабар анжах «Дагдизель» заводдин музейдин къул-лугъчийривай ва заводда а чIавуз кIвалахай ветеранривай гуз жеда.

Лугъунриз килигна, цех цин юкьва ваъ, гьуьлуьн кьерехда

эцигнай. Дерин ва чIехи хандакI эгъуьннай, ам ракьунни бетондин къаришмадив ацIурнай. Гуьгъуьнлай амгъуьлуьхъди галчIурна. Ина 13 метрдин дегьнеда цех эцигун патал «чил» гъазурнавай – къванер экIяйнавай дерин чка. Цехдиз вичин игътияжриз къуллугъзавай къилдин портни авай.

Телефондай рахадайла, чинебан чкадиз «павильон» лугъузвай. Гуьгъуьнлай Ленинграддай инженерар атайла, абуру цехдиз Тамарадин къеле ва ягъакI Тамаралугъуз хъана. Вучиз лагъайтIа, ам гуржийрин Хорнабуджи (адаз Тамарадин къеленилугъузва) къеледиз ухшаравай.

Инсанди арадал гъанвай и островдал электростанция, рабочияр яшамаш жедай кIвалер, фу недай чка, кинотеатр, ктабхана авай. Цехдин гъамбарханада волейбол ва баскетбол къугъвадай площадкаяр авай. Ина гъа са вахтунда 60 кас яшамаш жедай къулайвилер авай. 9 этаждин кIвалин къван къакъанвал авай вышкадал лифтина аваз хкаж жезвай.

20 йисалай виниз ина торпедаяр ахтармишнай. Дяведин йисара немсери, абурун самолетри цехдин винелай лув ганайтIани, ам кукI-варначир: фашистриз гуьгъуьнлай

ам чпиз ишлемишдай мурад авай. Амма и кар абурулай алакьнач.

1960 – йисара торпедаяр цин кIаникай, лап дегьнеда ахтармишдайвал хъана. И вахтунда цехдин дегьне бес къадар авачиз хъана ва абур маса станцийрал хутухдайвал хъана.

Идалай гуьгъуьниз, са къадар авахтунда цех экраноплан ахтармишзавайбуру ишлемишиз хъана. Экраноплан – им торпедаяр тухузвай самолет хътин затI я. Ада гьуьлуьн ва я чилин винелай са шумуд метрдин виняй, локаторри такьадай къакъанвал аваз, лув гуда. Торпедаяр хъиткъинардайла цларихъ галукай хъитIрепIри, гъамиша гьуьлел алай лепейри цехдин цлар югъ-къандивай кукIварзавай. Идалайни гьейри цехда цIайни къуна ва ам чкIиз башламишна.

1966 – йисалай цех ишлемиш хъийиз амуькьнач. 1976 – йисуз анин документар тергна ва объект гуьзчивиликай хкудна. 90 – йисара ина ресторан, казино, мугъманхана ахъайиз кIандайбур гзаф хъанай, амма КГБ-ди ихтияр ганачир.

Чинебан ва сирлу чкайрал рикI алайбур рехъ къалурдай чкадин кас галаз цехдиз физвай. Алай вахтунда, куьгне дараматда хатабала тахъуй лагъана, цехдиз фин къадагъа авунва.

ГУЬЛНАРА АСАДУЛАЕВА

ВИРИДАЛАЙНИ МИЧИ ЙИФ ТИР...

1999-йис дагъустанвийрин рикел залан имтигъанрин йис яз алама. А йисан июлдиз-августдиз Дагъустандин милициядинни чи чилерал сухулмиш хъайи чара уьлквейрин яракъламиш хъанвай бандитрин клеретрин арада ягъунар арадиз атанай. 1999-йисан 5-сентябрдиз абуру Новолак хуьрел вегъенай. А члавуз Новолак райондин алакъадин узелдин начальниквиле кваллахзавай Полина Халиловади бандитрин гьалкъада аваз, Новолакдин РОВД, ополченидин дестеяр, Липецкдин ОМОН Магъачкъаладихъ ва Москвадихъ галаз къве йикъан къене ара датлана алакъада тунай.

–ГьикI? 25 йис къван алатнава? – мягътел хъана хабар хъазва Полина Шамсудиновнади, чун суьгъбетдик экечIай-валди. И йисара ам са кIусни дегиш хъанва. Гъа виликдай хъиз фурс гвачирди, залил, къелечIякIаринди, иерди, цици руьгъдинди яз ама. Адан викIегъвиликай 1999-йисуз вири уьлкведиз хабар чкIанай.

А вакъийрилай инихъ алатнавай къанни вад йисан вахтунда ада са шумуд гъилера абурукай журналистрин ихтилатар авурди я, амма гилани, а къурхулу агъвалатар цIийи къилелай рикел хкиз, адак къалабулух акатнавайди аквазва. Мад гъилера абур тупIалай хъийиз кIанзавачIани, гъар са куьлуь-шуьлуь адан рикел алама. Гъа са чIавуз, а залан йикъарилай инихъ икъван йисар алатнава лагъайла, ам чIалахъ жезвачир.

Чун адахъ галаз Цийикъули хуьре, «Женжелар» тIвар алай аялрин бахчада гуьруьшмиш хъана – ина Полина Халиловади терроризмдиз акси серенжемрин ва яшайишдин месэлайрин жигъетдай зеведишдин заместителдин везифаяр тамамарзава.

Чи вилик дамах гвачиз, секиндиз ацукънавай дишегъли 1999-йисуз къиле фейи женгерин иштиракчи я, адаз 2000-йисуз «Женгинин гьалара къегъялвал ва уьтквемвал къалурунай» гьукуматдин наград ганвайди я. Адав орден вугайди Россиядин Президент Владимир Владимирович Путин я. ГъакIни адаз Россиядин Президентди тIвар хъенвай гъилин сят багъишна.

– Вири зун Владимир Владимирович Путиныхъ галаз 4 гъилера гуьруьшмиш хъана, - лугъузва Полинади, - зун Дагъустандин Гьукуматдин член яз Кремлдиз фенай.

Полина Халиловадиз гъакIни «Хайи чил хуьнай ва халкъар агудунай» медаль ганва, ихътин медалдиз ватан хуьн патал гъиле яракъ къуна виридалай вилик къарагъай 33 ополченецни лайихлу хъанай.

Чара уьлквейрай сухулмиш хъайи бандитрин клеретIар тармарайдалай къулухъ 25 йис алатнаватIани, Полина Шамсудиновна руьгъдиз кIубан яз ама, ада вич мад гъилера уьлкведин регъбердихъ галаз гуьруьшмиш хъуник умуд кутунва.

И 25 йисан вахтунда адан уьмуьрда гъихътин дегишвилер хъанва? Санбар, лагъайтIани жеда. РД-дин алакъадин лайихлу къуллугъчи тир Полина Халилова пенсиядиз экъечIнава, Новолакдай арандиз, вичин хайи хуьр тир Цийикъулидиз куьч хъанва.

Ам бахтлу диде ва баде я. Адан руш МЧС-дин, хва МВД-дин подполковникар я. А чIаван вакъияр хци вичин уьмуьрдин рехъ хкъгъунин сеbeb хъанай. 1999-йисан 5-сентябрдиз къачагърин клеретIар райондиз гъахъайла, Полина 13 йиса авай хва гваз абурун гьалкъадай экъечIиз алахъайди тир.

– Зун тупарин ванцелди ахварай аватнай, – ихтилатзава Полина Шамсудиновнади. – Хва ахварай авудна, зун куьчедал экъечIна. Къуд пата яракъламиш хъанвай боевикар авай. Ислягъ агъалийриз «дегълиз» туна, экъечIдай мумкинвал ганвай. Къуд пата авайди гуьллейрин ванер тир. Чи гьалар чIурузвайди, къачагъри райцентрадал вегъенвайди, чун абурун гьалкъада авайди чаз чир хъанай. Алакъадин узел авай идарадин патавай фидайла, за генераторарни аккумуляторар ктунлазим тирдакай фикирна. Хциз лагъана: «Вун, чан хва, галайбурухъ галаз алад, за, кIвалахдал вуч хабар аватIа килигна, квехъ агакъарда».

КIвалахдал атайла, заз ина йифелай дежурствода амай телефонистка Залму акуна. ГъакIни ина идарада кIвалахзавай Рашид Къадиров ва Расул Чегуев авай. Вири хуьр экверикай хкатнавай, амма залай генераторни аккумулятор кардик кутаз алакъна, телефонри кIвалахиз башламишна.

Алакъя кардик квай. За гъясатда райондин милициядин начальник Муслим Даххаеваз ва райондин ФСБ-дин начальникдиз зенгер авуна. Гъясатда чаз Россиядин дяведин регъберри, генералар тир Казанцевани Колесникова, Дагъустандин МВД-дин министр Адилгирей Мегъамедтагъирова, Магъачкъаладин Кировский райондин къил Анвар Ибрапилова зенгер хъувуна. Абуру чи руьгъ хкажзавай, чав мукъвара куьмек агакъда лугъуз, секинарзавай. Чинай райондин ФСБ-дин начальникди авайгъаларикай Москвадиз малуматар ракъурзавай.

Райондинни республикадин къиле авайбуруз чеб-чпихъ галаз алакъяда жадай мумкинвал хъанвай, вучиз лагъайтла, чи дестеди ара датлуз абур алакъядалди таъминарзавай. Гъа икI лап четин са югъ алатна. Бандитар чи патарив агакънавачир. Йиф алукъна. Гъикъван мичIи йиф тир а йиф! Заз мад акъван мичIи, чулава йиф акурди туш! Цавай къуд патахъди цIудхунзавай гуьллейрин цIаярилай гъейри вилиз са затIни аквазвачир. И арада чи патав МВД-дин са къуллугъчи чун хутахиз атана. Заз МВД-дин дараматда чна са клус ял акъадардай хъиз хъана, амма гъинавайди я! Чун экъечIнамазни, чаз чир хъана, Новолакдин МВД-дин дарамат элкъвена къачагъри къунва, адан патарив къати женг физва. Чи дараматар сад-садан патарив гвайбур тир.

Муслим Даххаева лагъана:

– Чавай инай экъечна физ жада, амма заз куь патахъай къурху ава. Боевикрив йифиз аквадай приборар гва, дестеда дишегълийар аваз акуртIа, абуру куьн снайперар яз гъисабда – гуьлле гуда. Бес чна вучда?

Чи рикиел чи алакъядин дараматда подвал авайди хтана. Адет яз, чна ана солярка авай къапар хуьзвайди тир. Чун элкъвена къулухъди хтана, подвалда агал хъана. Чак еке къурху акатнавай. Бандитри эхирни чи дарамат къуна.

Абуру чапхунчивилелди чи тада-ракар, мебель кукIвариз башламишна, подвалдин раклар ахъайиз кланз, ягъиз гатана, амма абурувай гъахъиз хъанач. За Залмудиз им чи эхир я лагъайла, ада заз туьнбуьгъ авуна:

– Вуна вуч лугъузвайди я? Чахъ аялар ава эхир! Чун сагъ-саламат амукъда!

Чаз къачагъри гаражда авай чи цийи газель машин гъикI тухузвайтIа, ван къезвай. Йифди гуьлле гунар давам хъана. Экуьнахъ элкъвейла, са клус секин хъана, чна чун чуьнуьх хъанвай чкадай экъечIдай викIегъвал авуна. ЭкъечIна, чун Хасавюрт галай патахъди рекъе гъатна. Хуьртарашнавай, мал-къара куьчейра сиягъ хъанвай. Къилелай виниз гуьллеяр цIудхунзавай.

Са гъаятдай боевик экъечIна, чи рехъ атIана, чун вужар я, гъиниз физвайбур я лагъана хабар къуна. Чна чун накъ хъфиз агакъ тавур исягъ агъалияр я лагъана. Ада чак къанач, паруйрин пунарай яна вач, лагъана меслятни гана.

Полина Шамсутиновнади генани къейд авуна хъи, РОВД-дин къуллугъчийрикай садани та гъалибвал къачудалди, вири 14 йикъан къене, вичин чка ва везифаяр гадарначир.

– Начальник Муслим Даххаеван буйругъдалди чи саламатвал Новолакдин РОВД-ин къуллугъчийри таъминзавай, чун хата-баладикай хуьзвай. Ида чун хаталувиликай хвена. За лугъун хъи, а чIавуз вирида къегъялри хъиз чпин буржи

тамамарзававай, гъавилляй неинки РОВД-дин къуллугъчийрин, гъаки-ни къачагърин гъалкъада гъатнавай Липецкдай атанвай ОМОН-дин аскеррин уьмуьрарни къутармиш хъанай.

А четин гъалара Новолак райондин агъалийри чпин уьткъемвал, хайи чилиз вафалувал къалурначиртIа, низ чидай а вакъияр гъи патахъди элкъвешайтIа.

– Чун элкъвена маса рекъерай Цийикъулидиз хтанай, ана ополченцийрин штабди клвалахзавай. Чна абурувай чунни чпин жергейриз къабулун, женгера иштиракдай ихтияр гун тIалабнай, – лугъузва Полина Шамсутиновнади. – Ина заз зи хва Къизлярда авай зи стхадин патав агакъарнавайди чир хъанай.

Нисинихъ хъиз Дагъустандин алакъядин министерстводай пешкара атана, Полинадин бубадин клвале УТК-дин симер галачир алакъядин клвалах кардик кутунай. И аппаратрай Полина Шамсутиновнади, лап район бандитрикай азад ийидалди, агъалийрихъ ва дяведин регъберрихъ галаз алакъя таъминариз хъана.

– Эгер зун са къад йисан жегъил тиртIа, – лугъузва Полина Шамсутиновнади, – за СВО-да иштиракдай.

Адахъ галаз санал клвалахзавай Заремади алава хъувуна хъи, Полина Шамсутиновнади, Новолак райондин вири дишегълийри хъиз, вичин мажибдин чIехи пай СВО-дин игътияжар таъминардай мергъяматлувилин тешкилатрив агакъарзавайди я. Полина Халилова хътин дишегълийрин зегъметар сеbeb яз, чи уьлкве четин уламрай акъатдайдал са шакни алач.

ВИОЛЕТТА РАТЕНКОВА

ЛАП АКЪАЛТАЙ ХЪСАН МУАЛЛИМ

Риклел хкин, 2022-йисуз образованидин, илимдин, техникадин ва инновацийрин рекъай Дагъустан Республикадин Къилин грант патал тухвай конкурсда СтIал Сулейманан райондин образованидин управленидин патав гвай Информациядинни методический центрадин директордин заместитель Усманова Каминат Мегъамедовнади кхъей «Три Т для развития интеллектуального потенциала школьников» проект гъалиб хъанай. Республикадин Къил Сергей Меликова конкурсда гъалиб хъун Каминат Усмановадиз мубаракнай, проектдин важиблувал къейднай ва тежрибалу педагогдихъ кIвалахда мадни еке агалкъунар хъана кIанзавайди лагъанай.

Къе чна журнал кIелзавайбур Каминат Усмановадихъ галаз мукъувай танишарда.

Къейд авун лазим я хьи, К. М. Усманова образованидин хиле Президентрин грантриз 4 сеферда лайихлу хъанвай Дагъустанда тек са педагог я.

Къе тежрибалу педагог Каминат Мегъамедовнадин уьмуьрдин ва зегъметдин рекъихъ, грант патал тухвай конкурсда гъалиб хъайи проектдихъ галаз мукъувай таниш хъайила, зириклел Урусатдин зурба писатель Лев Толстойн гафар хтана: «Эгер муаллим анжах вичин пешедал ашукъ ятIа, ам хъсан муаллим я. Эгер муаллимдихъ анжах ученикдихъ, дидедизни бубадиз хъиз, кIанивал аватIа, - ам вири ктабар кIелна, амма я ученикдихъ, я кIвалахдихъ ашкъивал авачир мукъу муаллимдилай артухни алаз хъсанди жада. Эгер муаллимдиз вичин пешени, аяларни садхъиз кIан хъайитIа, ам лап акъалтIай

хъсан муаллим я». И цIарари К. Усмановадин лайихлувилерни ачухарзава. Гъавилай чавай Каминат Мегъамедовна лап акъалтIай хъсан муаллим я лугъуз жада.

Каминат Усманова 1968-йисуз Мегъарамдхуьруьн райондин Гилийрин хуьре Мегъамед Ханмегъамедован чIехи ва гъуьрметлу хизанда дидедиз хъана. Алатай асирдин 50-60-йисара Мегъарамдхуьруьн райондин исполкомдин председателвиле, миллионер «Ленинский» сов хоздин директорвиле кIвалах авур (ам динэгълини тир) Мегъамед ва адан уьмуьрдин юлдаш, гзаф мегърибан дишегъли Герекмаз Ханмегъамедоври 1 гадани 5 руш уьмуьрдин шегъредал акъудна. Ихътин низамлу хизанда чIехи хъайи веледрикайни жуьребажуьре пешейрин иесияр хъана. ИкI, гада Абубакара са шумуд йисуз муаллимвиле, Мегъарамдхуьруьн райондин депутатрин Собранидин председателвиле кIвалахна. Руш Шерифат Гилийрин умуми образованидин школадин завуч я.

Амай веледрини чпин пешейрай кIвалахзава.

Гъа ихътин хизанда чIехи хъайи ва тербия къачур Камината Гилийрин школа лап хъсан къиметар аваз акъалтIарна. В. И. Ленинан тIварунихъ галай Дагъустандин госуниверситетдин филологиядин факультет куьтягъай жегъил пешекарди вичин зегъметдин рехъ 1993-йисуз Махачкъала шегъердин 33-нумрадин юкъван школада урус чIалан ва литературадин муаллимвиле кIвалах авунилай башламишна. Гуьгъуьнилай ада муаллимвиле кIвалах Мегъарамдхуьруьн райондин Къуюстанрин юкъван школада давамарна.

1995-йисалай 2018-йисалди Каминат Мегъамедовнади Советский хуьруьн юкъван школада аялриз урус чIалан ва литературадин тарсар гана. Гъа сифте йисалай эгечIна ам районда урус чIалан лап хъсан муаллимрин жергеда хъана. Каминат муаллимди школада урус чIалан ва литературадин лап хъсан кабинет ачухна, тадаракламишна.

И йисара К. Усмановадихъ педагогвиле кIвалахда агалкъунар хъайиди къалурзавай са шумуд делил гъиз кIанзава. Ада «Самый классный классный» конкурсда гъам райондин, гъамни республикадин этапра 1-чкаяр къуна.

«2007-йисан Дагъустандин лап хъсан муаллим» конкурсда Каминат муаллим районда гъалиб хъана, республикада ада 3-чка къуна.

К. Усманова образованидин хилай РФ-дин Президентдин грантар къачун патал 2008 ва 2013-йисара, Дагъустан Республикадин Къилин грант къачун патал 2010-йисуз тухвай конкурсрин гъалибчи хъана.

2010-йисуз Каминат Мегъамедовнади Нальчик шегъерда кыле фейи муаллимрин Вироссиядин форумда делегат яз иштиракна.

2014-йисуз грантрин гъалибчий-рин арада «Дагъустандин лап хъсан муаллим» лишандик кваз тухвай конкурсандани Каминат муаллим гъалиб хъана.

Педагог, тешкилатчи, кIвекIвечи крарин чархачи Каминат Мегъамедовнадин чешнелу кIвалах, къетIен алакьунар, бажарагъ ада кIвалахзавай Советский хуьруьн школадилай, Мегъарамдхуьруьн райондилай яргъарани раиж хъана. Амайбурулай хкатна экв гузвай гъедни, дагъдин къакъан куклушни виридаз аквада. Мадни, хъсан пешекарриз виринра артух игъти-жжи жада.

2019-йисуз Къиблепатан Дагъустанда урус чIалан ва литературадин хъсан муаллимрикай сад, республикадин ва Вироссиядин конкурсин гъалибчи тир К. Усмановадиз в чIавуз СтIал Сулейманан райондин Кьил, филологиядин илимрин кандидат Нариман Шамсудинович Абдулмуталибова ва меценат Марат Мегъамедович Шайдаева инновациядин Цмуррин умуми образованидин школадиз тербиядин рекъйи школадин директордин заместителвиле кIвалах теклифна.

– Цмуррин хуьре хътин, Шайдаеврин хизанди чпин пулунин такъатрихъ эцигай, образованидин цIийи ва кIвекIвечи къайдаяр, программаяр кардик кутур школаяр республикада ва федеральный дережада са акъван гзаф туш, – лугъузва Каминат Мегъамедовнади. – Школада неинки республикадин маса районрай ва шегъеррай, гъакIни Россиядин маса субъектрай теклифнавай педагогри кIвалахзава. Школада компьютеррикай, алай аямдин маса такъатрикай гегъеншдиз менфят къачузва. Девирдихъ галаз кам-камуна физчалишмишвалзавай зани теклиф къабулна. И кардал за шадвални ийизва, гъикI лагъайтIа, им зун патал виликди фин хъана.

Цмуррин школада вичин дерин чирвилер, тешкилатчивилин алакьунар, пешедал, аялрал рикI хун тестикъ авур, гъар са рекъйи хъсан нетижаяр къалурай Каминат Мегъамедовна 2021-йисан ноябрдин вацра СтIал Сулейманан райондин образованидин управленидин патав гвай Информациядинни методический центрадин директордин заместителвиле тайинарна. Жавабдар и кIвалахни ада намуслуказ, бегъерлувилелди кылиз акъудзава.

– Каминат Мегъамедовна вичиз Худади, тIебиатди педагогвиле рекъйи къетIен пай, зурба бажарагъ ганвай инсан я, – лугъузва райондин образованидин управленидин начальник Гъуьсейн Шихбабаева. – Ада кыл кутуналди, теклиф гъуналди райондин образованидин хиле, школайра, Информациядинни методический центрада гъам райондин, гъамни республикадин дережадин конкурсар, семинарар, олимпиадаяр ва маса мярекатар кыле тухузва. Гаф авач, образованидин месэлайрай Каминат Мегъамедовна гъавурда авай, кIвалах алакьдай пешекар я.

Райондин образованидин управленидин начальник Гъуьсейн Шихбабаеван гафарин гъахълувал тестикъарун патал чаз алава хъийиз кIанзава хъи, К. Усманова «Дагъустан Республикадин лап хъсан муаллимрин банкдик» акатзава, ам гъакIни «Учитель и культура-вызовы 21 века» республикадин Общественный палатадин элкъвей столдин иштиракчини я.

К. М. Усмановадин яргъал йисарин намуслу ва бегъерлу зегъмет, чна винидихъ тIварар кьур наградайрилай гъейри, РФ-дин Президентдин, Дагъустан Республикадин Къилин, РФ-дин ва ДР-дин образованидин ва илимдин министерствойрин, Мегъарамдхуьруьн ва СтIал Сулейманан районрин Къилерин, образованидин управленидин Гъуьрметдин грамотаяр ва Чухсагъулдин чарар (абурун къадар 20-далай гзаф я), «Россиядин Федерациядин умуми образованидин

ва илимдин Гъуьрметлу работник» знак гуналди къейднава.

– Зун са вахтундани тIварарихъни наградайрихъ ялай кас туш, – лугъузва Каминат Мегъамедовнади. – За чирвилер ва тербия гана уьмуьрдин шегъередал экъечIай, чпикай хъсан инсанар, пешекарар хъайи гадаярни рушар зун патал виридалайни чIехи награда я. Ихътин «наградаяр» захъ гзаф ава, абурал за дамахни ийизва.

«Жуван пеше, кар жагъайди хушбахтлу я... Адахъ вичин кар ва уьмуьрдин макъсад ава» – къхъенай Англиядин писатель, тарихчи Томас Карлейла. Зи фикирдалди, и келимаяр К. М. Усмановадизни хас я. ГъикI лагъайтIа, ам вичин кар жагъанвай, датIана уьмуьрдин макъсад намуслувилелди тамамарунихъ ялзавай кас я.

Хъсан педагог, тешкилатчи, несигъатчи хъиз, Каминат Мегъамедовна къве велелдин мегърибан дидени я. Дагъустандин госуниверситетдин тарихдин ва ихтиярин факультет акъалтIарай чIехи гада Аслана Дербент шегъердин администрацияда кIвалахзава, ам Дагъустан Республикадин Халкъдин Собранидин депутатдин куймекчини я.

Асланахъ уьмуьрдин юлдаш, 2 аял ава.

Гъвечи гада Вагифа РГУПС (Ростовский госуниверситет путей сообщения) акъалтIарна, алай вахтунда «Ростов Главный» ракъун рекъерин дирекциядин управленида диспетчер яз кIвалахзава.

Чи гуьруьшдин эхирдай, зи суалдиз жаваб яз, Каминат Усмановади вич рикI алай пешедин иесихъунилай, къисметдилай рази я лагъана. Гъавилляй заз Каминат Мегъамедовнадикай къхъенвай макъалани Низами Генжевидин цIараралди акъалтIариз кIанзава: «Лугъун жуваз: къадир жечни къисметдин, Къужахадава вун бахтунин, гъуьрметдин».

ХАЗРАН КЪАСУМОВ

ЛЕЗГИ ХАЛКЪДИН МУЗЫКА

Халкъдин музыка. ИкI лагъайла, чи рикел кIанзни-такIанз шумудни са асирра лезги халкъдин руьгъдин даях хъайи гуьзел сесер, манияр, макъамар, гъаваяр, музыкадин алатар (чуьнгуьр, зуьрне, кфил, балабан, кемеңчи, далдам, тафт, тар) къвезва. Ибур вири къенин несилдиз чи ата-бубайри багъишнавай, гзаф гуьзел, руьгъдиз пара таъсир ийизвай, миллетдиз багъа аманатар я.

Инсан гуьрчег халича, иер суьрет къатун тавуна, элячI-на фидай вахтар жеда-жед. Амма гъич садни, гъвечIидини, чIехидини, эркекдни дишегълини, гъатта бязи вахтара гзаф къадар гъайванарни, саки къушарни яшайишдин гуьзгуьдай аквазвайвал, музыкадин гуьзел аваздин, манийрин ширин сесинин таъсирдик акат тавуна амукъдач.

Музыка пара еке къуват я, амма са гъакIан ваъ, ам къетIен жуьреда инсандиз таъсир ийизвай къуват я. Татарин машгъур шаир Г.Тукая лагъайвал, «халкъдин манияр я душманрин тупаривай, я хьелеривай кукIвариз хъанач. Абур, гзаф бедбахтви-

лериз дурумгана, халкъдин зигинда мягъкем хъана. Абур къени амазма ва гъамишалугъ амукъда». Урусрин халкъдин манийрин хор арадал гъайи М.Е. Пятницкидивай «Халкъдин манияр эстрададин манийрилай къелди аслу я» лагъана хабар къурла, ада лагъанай: «Эстрададин манийри инсан шадарзава, халкъдин манийри лагъайIа, инсандин руьгъ хкажзава, адаз инсанвилин рехъ къалуьрзава».

Заз жуван и макъалада лезги халкъдин музыкадикай, вичин хуси тербиядинни ахлакъдин руьгъ кутазвай, педагогикадин алатдикай хъиз, тарихда гъикI менфят къачунаIа ва къачузватIа, сугъбет ийиз кIанзава.

Музыкадин куьмекдалди чи лезги диде-бубайри чпин аялрик лап таза чIаваалай гуьзелвилин гъиссер кутаз хъана. Дидейрин тербиядин тежрибадай аквазвайвал, ширин лайлайдин сес хъайила, къепIиник квай таза аялдин къал-къиж, шел-хвал къъвазда, ам пагъ атIана, юзанни тийиз, серсер хъана амукъда. ИкI аялди тебиатдин, хайи дидедин гуьзелвал гъиссезава.

Лезги халкъдин тежрибада аялриз таъсир авун патал музыкадикай менфят къачузвай дуьшуьшар гзаф гъалтзава. Чи гъар йикъан яшайишдай аквазвайвал, таза аялрихъ гелкъвезвай саки вири декъикъайра (пек-лек дегишардайла, партал-перем алуькIдайла, эхъурдайла, тIуьн-хъун гудайла, гъилерал къугъунардайла) диде бубайри аялриз рифмадалди туькIуьрнавай келимаяр, шиирар, манияр ЛУгъуз, къугъунар, къуьруькар ийиз жеда. Ибурухъ виридахъ аялдин гуьзелвилин гъиссер арадал атуна еке метлеб жезва. ИкI чIехи хъана кIвачел акъалтай аялар чпин къугъунар рифма авай гъисабунрилай, манийрилай башламишиз, къугъунрик маниярни къуьлер кутаз, чпин гъилералди са жуьре музыкадин алатар туькIуьриз ва макъамар ягъиз алахъда. ИмгъвечIизамаз кутургуьзелвилин гъиссери аялдин руьгъда милаимвилин цIирер ийизва лагъай чIал я.

Халкъдин музыкадин гуьзелвал аялрив рикIивай гъисс ийиз тунин мураддалди чи бубайри ва атабубайри фагъумнавай ихътин къайдаярни ава. Месела, гатфар къиялай тарари, кулари къеж къачуз башламишайла, къайгъудар чIехибуру аялриз цIвелин, хъархъун тIваларикай писпийар, нацIарин балабанар, кфилар, тарцин чкалдин зуьрнеяр расдай. Яшлу арифдарри рикIел хкизвайвал, виликдай лезги хуьрера кIвалин чIерейрал, гъенерал чпи туькIуьрнавай далдамар, зуьрнеяр, балабанар ядай аялрин кIватIалар кими жедачир. Ихътин серенжемри гъвечIизамаз аялрин руьгъда гележегда музыкантвилин, манидарвилин пешекар хъун тайинардай дуьшуьшарни тIимил хъанач. Къени гзаф музыкантри ва манидарри (чун халкъдин музыкадин алатар ягъиз жедай устад музы-

кантрикай ва мандаррикай рахазва) чпин устадвиллин бине эцигай вахтарикай рахадайла, аял вахтар, гъвечИзамаз чеб гъейранарай халкъдин манияр, макъамар, гъаваяр ва абур устадвилелди тамамарай мандарар ва музыкантар къалурда. И жергедай, са шакни алачиз, чи лезги халкъдиз пара гъурметлу ва эрзиман композиторрин: классический музыкадин бине эцигай Готфрид Гъасанован, Сейфулагъ Керимован, Зейнал Гъажиеван, Уруж Абубакарован, Мегъамед Гъуьсейнован, Маина Абдулмуталибовадин; машгъур лезги ашукърин Абдулан, Ширинан, Нусретан, Адилан, Сакитан, Шемширан, Алиханан; устад чIагъанчияр тир Раджаб Сафарован, Исрафил Исрафилован, Исамудин Ахмедован; зуьрнечияр тир Абдулазиз Алисултанован, Сафалдин Идрисован; кемеңчи Эмирбег Эмирбекован; лезги миллетдиз пара хуш мандарар тир Рагъимат Гъажиевадин, Дурия Рагъимовадин, Гъава Аллагъвердиевадин, Суьлгъия Гъажиевадин, Айдунбег Камилован, Ризабала Агъабалаеван, Фаризат Зейналовадин, Роза Максумовадин, Рая Абдуразаковадин, Тамара Исрафиловадин, лезги театрдин сегънедин устадар тир Мурадхан Кухмазован, Шамси Кухмазовадин, Кумбай Рамазанован, Нисред Ахмедован ва гзаф къадар масабурун тIварар рикIел хъун чарасуз я.

Виридаз малум тирвал, зегъмет чIугвадайла ийизвай кеспидихъ галазкъадай мани, уьфт, музыка ягъайла рикIни алахъда, инсанрин дуствилин алакъярни мягъкем жеда, зегъметни къезил жеда. Гъа икI, гъар са инсандин ахлакъ, гуьзел гъиссер, намус-гъейрат вахтунда гуьнгуьна тун важиблу тирвиляй, лезги чIала, халкъдин медениятда гамар храдайбурун, чубанрин, кIелербанрин манияр, къуьлер арадал атана. Аялар чIехи жердавай ван къевезвай сесери, макъамри, манийри, къуьлери ийизвай таъсир мадни гужлу жез хъана. Идан себебни ам тир хьи, лезги аялриз чпин гъеле гъвечIи уьмуьрда пакам къилияй зуьрнедал ягъзавай «Экуьнин сегъерар», мехъеррин береда язавай «Свас бубадин кIвалайяй акъуддай гъава», «Чамарар къаршиламишдай гъава» ва гъа икI са къадар чеб тайин вакъиайриз талукъ музыкадин макъамар ван къевез хъана. Халкъдин музыкадин важибувал, уьмурда шаксуз лазимвал лезги халкъдин суварри (Шенийрин сувар, Цуькверин сувар, Сифте туьрез вегъинин сувар), гад агудна куьтягъайла зулун къилияй ийизвай жегъилрин мехъерри ва гъакIни гъар йикъан яшайишдини мадни хкажиз хъана.

Къачун чна лезги мехъерик, аялдиз таъсир авун патал, ам музыкадинни къуьлерин къайдайрай желб авун патал гзаф вахтара диде-бубайри, мукъва-къилийри къуьлуьник 5-7 йиса авай эркек аялар кутада. Аялри чпин таяр рушариз, мукъва - къили дишегълийриз къуьлуьник теклифда ва лап чIехибуру хъиз, халкъдиз кутугай ахлакъдин амалралди къуьлер ийиз чалишмиш жеда. Гъа икI, межлисрани кваз аялрин винел тухузвай гуьзчивили аялрив неинки халкъдин музыкадин назик сесер рикIивай гъис ийиз, руьгъдик кужумиз тазва, ва гъакIни абурун гуьзелвиллин гъиссер деринарзава. ГъакIни аялрин ахлакъ дуьзгуьнламишуниз, абуроз чпиз чеб жемятдин арада тухудай къайдаяр чируниз еке куьмек гузва.

Гуьзелвал гъисс ийиз тазвай къайдайрихъ галаз санал виш йисарин тарихди халкъдин тежрибада са къадар авазар яшайишда ишлемишдай амаларни туна. Месела, лап куьгъне вахтарилай къедалди арифдар зегъметчийри музыка гъайванриз таъсир авун патал, абурун иштягъ ачухарун патал ишлемишзава. Къачун чна чубандин кфил. Адан хуш сесиналди камаллу чубанрилай суьруь вичин патав агуд хъийиз, са уьруьшдай маса уьруьшдиз гъализ, гъайванрин иштягъ ачухариз алакъзава. Чубанри кфилдай «Хеб цIаракай фидай», «СтIалрин» гъаваяр ядайла, гъар са инсандин руьгъ хкаж жеда. Я тахъайтIа, къачун чна маса мисал: таъсирлу гуьзел уьфтинин гъавадалди халкъдин бязи зегъметкеш устадривай къизмиш хъайи балкIан секинариз, верчерал, гъуьндуьшкайрал гъужум ийиз гъазур жезвай чуьнуьругрик, чалагъанрик къурху кутаз алакъда. Бязи устадриз гъатта гъайванриз яд, ем гудайла ийидай сесер, ядай уьфтер, макъамарни кваз чида. И мисалри музыкадихъ авай еке къуват мад ва мад субутарзава.

Халкъдин устадри уьфтералди, махсус сесералди, ширин макъамралдини гъавайралди ийизвай таъсир инсандин яшайишда важиблу тирдаз къенин йикъан илимди тайин тир фикир гузва. Месела, физиологри электронный аппаратурадин куьмекдалди къейдна хьи, руьгъ хкаж тийизвай, рикIиз хуш тушир музыкади мускулрин кIвалахдиз татугай таъсир ийизва, рикIив гъалаба къачуз тазва, инсандин гуьгъуьл чIурзава. Акси яз, хъуьтуьл, шад авазри гъиссерин къуват хкажзава, рикI аладарзава, гъатта дамардин давление къайдаламишзава. Вири и мисалри къалурзавайвал, инсаниятдин тарихда зегъметчи халкъди вичин рикIиз хуш музыка арадал гъана, адахъ авай зурба къуват, макъамрин, хуш сесерин чарасузвал, дериндай къатIана ва вичин яшайишда ишлемишиз хъана.

Гъелбетда, са куьруь макъалада музыкадин рекъай халкъдихъ авай вири тежриба ачухун пара четин я. Амма къейд авун лазим я хьи, камаллу агъсакъалри, арифдар инсанри яшайишда музыкадикай къачур менфят, адан важибувал, адаз «кхъенвай» рехъ къенин жегъил несилдик ахлакъдинни гуьзелвиллин гъиссер кутун патал чарасуз фикир гана кIанзавай месэла я.

Идалайни гъейри, важиблуди ам я хьи, герек къенин лезги веледриз, са нин ятIани, са гъи халкъарин ятIани музыка, гъаваяр, макъамар, манияр ваъ, сифтени сифте жуван хайи лезги халкъдин музыка, макъамар, манияр дериндай чир жен, иллаки абурал рикIивай амал ийин.

«Аял къепIинамаз, дана епинамаз», – лугъуда лезгийри. Эгера лап къепIина амаз аялдик халкъдин музыка дериндай гъиссдай, асирралди чи ата бубайри дуьзгуьнламишнавай лезги гъавайрин халис везифа къатIудай, ам уьмуьрдин жигъиррив къадайвал ишлемишдай алакъунар кутуртIа, са шакни алачиз, акъалтзавай несилдин жуван халкъни-ватан дериндай гъисс авунин, намусдинни гъейратдин тербия къачунин дережа хкажда.

**ШАЙДАБЕГ МИРЗОЕВ,
ДГПУ-дин профессор
Шикил ЧIугурди Г. Курбан-Адамова я.**

С. Сулейманан хтул Мариятахъ галаз

ДИДЕЯР ПУД ЖУЪРЕДИН

Сулейманаз, вилаятда Куъредин,
Къисмет хъана, дидеяр пуд жуъредин.
Сада – хана, сада – хвена, тахайда,
Хейлин гужар авуна, дуъз лагъайтла.

Шериханав мичи куъра хаз туна,
Нек тагана, чара кас яз, къаз туна.
Пекерик кваз, бубад варцел гадарна,
Хайи диде яз, умуърлух квадарна.

Аял къенвай Имината, къунши яз,
Шезвай аял, язухдай хъиз, хвеша яз,
Хутахна хъиз, хурудилай нек гана,
Сулейманаз – бахт, вилериз экв гана.

Вичин хва чир хъайи чавуз, бубадиз,
Хутахна ам, гъа вич авай убадиз.
Тахай диде, Гегъвераз, къве руш авай,
Хва, Сулейман, велед хъанач, хуш авай.

Тухумдикай, хуъруьн кавха, фекъияр,
Миресдиз гуз хъанач куъмек – гъакъияр.
Цукъуд йиса, акъул тамам аял яз,
Фена хуърый, бахт жагъурун хиял яз.

Ватандани, гурбатдани кесибар,
Виринра сад, бедбахт къисмет – несибар.
Дуъньядин са шумуд кыле къекъвена,
Ичи гылди, хайи хуъруьхъ элкъвена.

ХАЛКЪДИН ШАИР

Халкъдин шаир – СтІал Сулейман хътин,
Халкъдихъ галаз, са рекъе жен, фидайди.
Халкъдин тІалриз, чарасуз дарман хътин,
Халкъдин тереф жен, виринра хуъдайди!

Халкъдин шаир – жавабдарвал еке тир,
КІанда халкъдин рикІикай яд хъвадайди.
Агъа-СтІал – Шииратдин Мекке тир,
Жув – халкъарин къуллугъчи яз къадайди!

Халкъдин шаир – тІвар я ганвай гуърметдин,
Жув и тІварцІиз вафалу хъун герек я.
Шииратдин рекъе аваз, зегъметдин,
Лигим хъанвай кас хъунал, зун зирек я!

Халкъдин шаир – Ватан патал, халкъ патал,
Виклегъ инсан хъана кІанда, чан гудай.
Женгер чІугваз, гъамишанда гъахъ патал,
Хаинбуруз, гъазурди жен, къван гудай!

Халкъдин шаир – яд ргазвай булахдин,
Абу-Земзем, хъана кІанда михъиди.
Халкъ паталди зегъмет чІугваз, кІвалахдин,
ЯцІа кІанда, лигим жез цІа кайиди!

СУЛЕЙМАНАН УЪМУЪРДИН РЕХЪ

Дидедин нек хъваз вуганач бубади,
Вахкуз туна аял дакІан езнедив.
Руш рахкурун, хъел тир адан зурбади,
ГъакІ хъайила, нек гуз тунач дидедив.

Алчударна, шезвай аял пекерик,
Бубад варцел тухвана хъиз, гадарна.
Къалабулух квай экуънахъ кІекерик,
Инсанрик квай сабурлувал квадарна.

Аял къейи дишегълиди, мам гана,
Вичин велед, вичин рикІин хиял хъиз;
Чарад патал, вичин рикІиз гъам гана,
Сулейман – чи, хвена вичин аял хъиз.

Буба къена, тахай диде дерт хъана,
Сулеймана къил къакъажна хуъруькай.
Чуъллема-чуъл, гурбатда, рикІ перт хъана,
Хияларна хизандикай, кІваликай.

Къунши хуърый жагъана руш Марият,
Хъсан хъана, хизан хъана, кІвал хъана.
Йифди, югъди, чІугвадай къван азият,
Юлдаш къена, эх тежедай тІал хъана.

Эхир са кас, гуълуз фена, хтанвай,
Сулейманаз Айнадикай паб хъана.
Совет власть – цІийи девир атанвай,
Сулейманан гъилера бахт гъат хъана.

САЖИДИН САИДГЪАСАНОВ

САГЪРАЙ ВУН, МУАЛЛИМ!

Сифтегъан муаллим, са рахунни алачиз гъар садан рикIе гъамиша амукъдай инсан я.

Ам къвед лагъай диде хъиз я. Къе заз ихтилат Разаханова Ханум Акимовнадикай ийиз кIанзава. Разаханова Ханум Мегъарамдхуьруьн райондин Хакийрин хуьре 1957 лагъай йисуз дидедиз хъана. Яшайишдин залан шартIаризкилигна, адан хизан гъа и йисуз Бакудиз финиз мажбур хъана. 1968 лагъай йисуз, Ханума Бакуда 4 лагъай класс акъалтIарайдалай гуьгъуьниз, адан хизан Къююстанрин хуьруьз хъана. Ина 8 класс акъалтIарай руш, Буйнакск шегъердин педучилищедиз гъахъна.

Зирек, акъуллу, намуслу Ханума педучилище хъсан къиметралди акъалтIарна. Чирвилералди хъиз Ханум вичин акунралдини тафаватлу тир. Гъа и йисуз эвленмиш хъайи Ханум вичин уьмуьрдин юлдашни галаз Мегъарамдхуьре фаракъат хъана. Ханум Акимовнади вичин сифте зегъметдин къадамар Мегъарамдхуьруьн 1 лагъай нумрадин мектебда вожатыйвиле кIвалах авунилай башламишна. 4 лагъай классдал къван Бакуда кIелнатIани, Ханум Акимовнади Къююстанрин школада кIелдай йисара вичиз хъсандаказ хайи лезги чIал чирна. 1988-йисуз Ханум Акимовна ДГУ-дин Дагъустандин чIалар чирдай факультетдиз гъахъна. (ФДФ). Инаг лап хъсан къиметралди акъалтIарна. 1991-йисузадаз сифтегъан классрин муаллимвиле кIвалахун къисмет хъана.

Гъа сифте йикъалай вичин вилик акъвазнавай ве-зифайрив, мажбурнамайрив ам лап рикI гъаз эгечIна. Ханум Акимовнади школада кIвалахдай вахтунда образованидин планка вини дережадиз хкажна. Тухузвай гъар са тарс ада бажарагълувилелди, эцигнавай метлеб къилиз акъатдайвал тухудай. М.И. Калинина муаллимдикай ихъгин гафар лагъанай: «Муаллим а вахтундалди муаллим яз амукъда хъи, ада вичин чирвилер датIана артухариз алахъзамай къван». Гъа и гафар Ханум Акимовнадиз лагъанвай гафар хъиз аквада. Вучиз лагъайтIа, ада вичин чирвилер датIана артухариз алахъай муаллим я. Школада кIвалахдай вахтунда ада ери авай тарсар тухуз аялриз хъсан чирвилер гана. Ада гъамиша «ачух тарсар», лишанлу вакъиайриз, важиблу мярекатриз талукъарнавай «ачух классдин сятер» ва классдилай къеъцяй тухудай мярекатар лап бажарагълувилелди тухудай.

Ада тарсар гайи аялрикай гъарма сад са пешедин иесияр хъанва. Абур гъар сувариз чпин сифтегъан ва кIани муаллимдин кIвализ мугъман жеда. Аялрин диде-бубайрин патайни адаз еке гъуьрмет ава.

КIвалахзавай юлдашрин ва хуьруьн жематдин арадани ада еке гъуьрмет къазанмишнава. Разаханова Ханум Акимовна зегъметдин зарбачи я. Вичин уьмуьрдикай 45 йис ада са шумудни са несилриз чирвал ва тербия гуниз бахшнава. Ам тежрибалу муаллим хъиз, къуд велелдин вафалу дидени я. Ханума вичин уьмуьрдин юлдаш Абдуселимахъ галаз чпин велелдар шегъре рекъел акъуднава. 2021 лагъай йисалай ам, сагъламвал себеб яз, лайихлу пенсиядиз экъечIнава. Къвезмай уьмуьрда адаз Аллагъдин патай мягъкем сагъламвал хъун чаз виридаз кIанзава.

МАРИЯТ КЪАСУМОВА
Мегъарамдхуьруьн 1 нумрадин юкъван
школадин сифтегъан классрин завуч

Палестина зи рикле ава...

Яргъа авай, амма чаз мукъва Палестина. Тални дерт. Эхиз тежедай, са къайгъуни авачиз гъарай-эверзавай дуьньядин малуматрин арада рикле рипер хъиз акъазвай Газа секторда къвердавай гзаф жезвай къурбандрин шикилар: телеф жезвай къуьзуьбур, дишегълияр, аялар...

ДАГЪУСТАН: МУГЪМАНПЕРЕСВИЛИН КЪАНУНРАЛДИ

Израилдин ЦАХАЛ-ди инсаф авачиз, дуьм-дуьз лишандик кутаз, дяведин яракъар, тадаракар, ХАМАС авачир, анжах ислягъ агъалияр яшамаш жезвай дараматарягъиз хъиткъинарзава. Ракетри, цавай къвез ягъиз, чилин винел чан алай затИни тазвач.

Бязи маса уьлквейрихъ галаз санал Россияди Палестинадив мергъяматлувили куьмек агакъарзава. Мукъвал тир РагъэкъечИдай пата къиле физвай агъвалатар фикирда къуна, Газа секторда авай мусибатди рикИк къалабулух кутазвай Дагъустан палестинвий-

риз куьмекдиз атана. Россиядин граждани ялагъай чаргвайбурун бахтунигъана, Египетдин сергъят-дилай элячИай абур оборонадин министерстводин, Россиядин векилвили корпусдин къуллугъчийри къабулна. Амма а ксарин мукъвабур цIу кармашзавай Палестинада амукънавай. Дагъустанди Палестинадай катнавайбуру вичинчилел къабулна, абурузвири къулайвилер яратмишна, цIайни чукIурунар, барбатIвилер галачир яшайишдин шартIар яратмишна. Дагъустанвийрин рикИн чIехивал, захавал акур палестинвийрин вилерал накъвар акъалтзавай.

– Гафаралди лугъуз четин я, – лугъузва Хамоуда Хазем Мохаме-

да, – гъикъван чун дагъустанвийрин къенивили, рикИн чIехивили мягътел ва шад ийизва!

Адахъ галаз иниз адан паб Интисар Абед, руш Фуад Хазем, хва Абедрагъман Хазематанва. Абуруз Дагъустан дяведикай далда хъана. Ина абурун рикИ чкадал хтана. Амма йифериз къилел атанвай дяведин мусибатар ахварай акъазва.

Пешедин рекъай духтур тир Мохамеда Н. Н. Пирогован тIварунихъ галай медицинадин ахтармишунрин травматолигиядинни ортопедиядин Милли центрда кандидатвили диссертация хвенай. Амлапхъсандаказурус чIалал рахазва. Ада вичи лугъузвайвал, ам элкъвена ватандиз хъфизгъазур

я, инани гъавая кIвалах ийизни гъазур я. За адавай хизан яргъа ва чара чкайрив гьикI вердиш жезва, лагъана хабар къазва.

– Куьн чIалахъ жедач, ина къабудай жуьре акурла, чун мяггтел хъана амукънай. Чна инин халкъдихъ галаз мукъвавал, стхавал гьисснай. Инин регъберрин къайгъударвал рикIелай тефидайди я.

– Чакай гзаф палестинвияр, Россияда кIелдай йисара, инин рушарал эвленмиш хъайиди тир. Россиядин вузра кIелай студентриз Россиядин меденият, адетар мукъвабур хъанай. Ингъе гилани, къисметди чун мад Россиядин Федерациядин чилерал, Дагъустандиз хкун хъувуна, – лугъузва Мохамеда. – Куьне фикир гана жеди, иниз акъатнавай палестинвияр чеб-чпихъ галаз урус чIалал рахазва, и жигъетдай са четинвални авач. Жегъеннем вуч ятIа

акур чун ислягъ йикъарив вердиш тежез хъана, гзафбурувай шел къаз жезвачир. РикIиз регъятвал авач, гьелбетда, ана, чи ватанда, чи мукъвабур, дустар ама. Мохаммеда лугъузва хъи, иниз атанмазни, гзафбур медицинадин жигъетдай ахтармишна, гзафбуруз кумекарлазим тир эхир. Палестинвийрин мецелай сифте акъатзавай гафар Россиядин Президент В. Путинан, республикадин, МЧС-дин регъберрин тIварарихъ лугъузвай чухсагъулдинбур тир.

«ДЕЛЬФИН» – ИСЛЯГЪВИЛИН МАЙДАН Я

– Ина, «Дельфин» базада, – ихтилатзава Мохамеда, – чна вири къулайвилер гьиссзава: суфрадал хъсан тIуьн-хъун, ширинлухар, яр-емиш ала. Абур мергъяматлувилин тешкилатри ракъурзавай-

бур я. Иллаки Магъачкъаладин Кировский райондин къил Салигъ Сагидова и карда пара алахъунар ийизва. Палестинвийри гьакIни и райондин администрацидин къуллугъчи Патимат Зайдиевадиз, «Дельфин» базада кIвалахзавайбуруз чухсагъул лугъузва. Палестинадай катнавайбурун вири игътияжар таъминарун патал махсус штаб кардик кутунва. Штабдин къуллугъчийри дяведихъай катнавай агъалийриз медицинадин рекъай вири къуллугъар агакъарун къетIен гуьзчивилик кутунва. Идалайни гъейри, чи республикадин рикIел аламукъдай чкайрихъ галаз палестинвияр таниш авун патал, абуруз жуьреба-жуьре сиясатар тешкилзава.

Палестинвияр чкадин агъалийрихъ галаз ашкъидалди гуьруьшмиш жезва, абуру и танишвилер чпиз багъа я лугъуз, хиве къазва.

Пансионатдин директор тир Алиев Ибрагъима Палестинадай катнавайбуруз вири жуьредин кюлай ва асайиш шартлар тешкилун патал вири вичин кюватар желбзава. Гяр хизандиз кюлай квал чара авунва. Аялрин омбудсмен тир Марина Ежовади Палестинадин аялрин дердияр вири вичин гуьзчивилик кутунва. Ам ина саки гяр юкюз жезва. Ина авайбуруз ам жавабдар ва кайгудар инсан тирди, палестинвийрин гяр са аялдин кысметдин патахъай ада кайгударвал ийизвайди аквазва.

«Чи уьлкве дар шартлара гьатай, чпин ихтияррикай магьрумнавай гяр садаз куьмек гуз гьамиша гьазур я, ахьтинбуруз кылел кьав, фу гузвайди я. Гилани чна Палестинадин векилар тир и инсанриз жувалай алакьдай вири куьмекар гуда, чна абуруз неинки яшамеш жедай, гьакни келунар давамардай мумкинвилерни, кваллахдай чкаярни гуда.

Дагъустанда абурун кайгударвал ийида, дяведин мусибатрикай, завалдикай хуьда. Катнавайбурун патахъай кайгударвал авунин вири месэляяр за жуван хуси гуьзчивилик кутазва», – республикадин кьил С. Меликован и гафар чун гяр сад патал квалах бажармишдай эвергуня, – лугъузва М. Ежовади. Зун катнавайбурун сифтегьан десте кьаршиламишзавайбурун арада авай. А чавуз абурун патал герек вири чна виликамаз гьазурнавай: дарманар, тунар, алукадай пек-партал. Аялрив психологиядин жигьетдай куьмек агакьарнай. За лугьун хь, абурун чеб-чпел хтанва, мугьман клани чи республикадив абурун вердиш хьанва. Сифте атайбурун кьадар 50 тир, исятда пансионатда кьве виш кьван инсанар ава.

Мохамеда рикел хкизвайвал, сифте агакьайла, адан хизандик кьалабулух квай, гила рикел чкадал хтана, архайин хьанва.

–Рехь четинди тир. Исятда Палестинада кыле физвайди чун садни тун тавун патал ийизвай дяве я. Цуд агъзурдалай виниз

аялар телеф хьана, агъзурралди харапайрин кланик кума. Чаз куьмек гайи Дагъустан сагърай. За Болгарияда, Россияда келайди я эхир, ина чахь пара дустар хьанвай. Чна чи алакьаяр са юкюзни атлайди тушир. Зи хизанженгерин кюла гьатна. За Газа секторда авай Джабалдин духтурханадин травматологиядин отделенида квалахзавайди тир. Инсанрин уьмуьрар кьутармишзавай зал жувални хер хьанвай, амма за квалах гадарзава чир.

Мохамедан папа, Интисара, ва кьияяр гьикел элкьезватла акурла, Россиядиз куьч хьун теклифна. И чавуз абуру Россиядин векиларнадивай таллабна ва абуруз куьмек гана. Интисар гьамиша киснавайди я, анжах ада чаз са гаф я лагъайди: ина адан хизандиз кюлай я, са дарвални авач.

ГЕЛЕЖЕГ – РОССИЯДИХЪ ГАЛАЗ

Гьуьлуьни папа хиве кьазва: инин чими гьаваяр, дагъустанвийрин ачух рикел абуруз хуш я. Урус члални абурун патал хайиди я. Дагъустандани вири чеб-чпихъ галаз урус члал рахазва, гьа са чавуз чпин милли адетар, члар хвенва.

– Чаз вири марагьлу я, – лугъузва гьуьлуьни папа, – чун кьадим Дербент шегьердихъ галаз, Дагъустандин кьадим хуьрерин тарихрихъ галаз таниш хьана ва чи ватандихъ галаз са гьихьтин ятлани мукьвавал авайди чаз акуна. Жуьт уьлквейрин гражданинар тирвилкай чпиз сергьатрилай элячиз куьмек хьана, лугъузва. Россияди абурун неинки кьанлу дяведин хурукай хкудна, гьакни абуруз зегьмет чугваз, чпин хизан хуьдай мумкинвал гузва. Гьа са чавуз ватанда чпин багърияр, мукьвабурун авайвилляй, абурун рикел хажалат ава. Мохамедан 73 йис хьанвай буба цун кюла авай Палестинада амазма.

Кьез Палестинадин гележег гьихьтинди яз аквазва, хабар кьазва за Мохамедавай. Яргьалди фикир

тавуна, адалугъузва хь, ООН-дин Генеральный Ассамблеяди гьеле 1947–йисуз Палестина кьве пай авуна, кьве гьукумат – арабрин ва чувудрин–туькьурдай кьанун кьабулнавайвал, Палестинадихъ вичин кьилдин гьукумат хьун лазим я. Гьа вахтунда гьа пака юкюз дуьньядин картадал «Израиль» тлар алай уьлкве пайда хьанай. Ва муькуь юкюз арабрихъ галаз чувудрин сад лагъай дяве башламиш хьанай. А вахтунда миллионни зур палестинвийрикай 800 агъзур кас чпин хайи чилерилай чукурнай, гьа икел чувудри чпин майданар са шумуд сеферда артухарнай. Гьа чавуз араб гьукуматрин кьарардалди ООП – Палестина азад хьийидай тешкилат – пайда хьанай, ада Палестина аслу тушир гьукумат я лагьана малумарнай. Амма им гьакан гафаралди авур кар тир, и тешкилатдин гуьзчивилик квай са майданни авачир. Анжах 90-йисара Израилди Палестинадин администрациядивай чпин гьилик квай арабрин мулкар идарай ийидай ихтияр кьачунай. Амма палестинвийрини Израилди кутунай вахтуналди тир и икьарди и чилералислягьвал гьанач.

–Арабриз дяве кланзавач, – лугъузва Хамоуда Хазем Мохамеда, – амма США и ягьунар яцлара тваз, мад маса уьлквейарни и дяведик кьаришмишийиз алахьнава. Гьа са чавуз дуьньяда, мусурман халкьарин арада разисузвал кьати жезва. Куьн гьавурда гьат, Израилдин мулкунал Палестина кьве чкадал пай авун – им иви акьваз тийизвай хер я. Россиядивай зи ватандиз куьмек ийиз жеда: баришугьвилдин рахунра Палестинадин тереф хуьда, мергьаматлувилдин куьмекар агакьарда, чкланвай чкаяр гуьнгуьна хутада. Ва кьилиндени – зи халкьдин мурад тир Палестинадин аслу тушир гьукумат арадиз гьун патал алахьунар ийида...

Айшат ТАЖУДИНОВА

МукІратІ

ва мцъгъцъббай

Геолог хъун, зи вири цІерид йисан уьмуьрда, кылин мурад тир. Палаткаяр, цІаяр, гитарадал къугъун... Гъыкьван хуш тир хъи заз.

Гъар са гъвечІи кьванцъай заз са гъыхътин ятІани сир аквадай, гъатта ара-бир жува а кьванерикай итижлу тарихар тукъІуьрдай ва жувахъ яб акализ гъазур тир виридаз а агъвалатар ахъайдай. Хуьре ва адан кьваларив зун тефей чка, кьвал, дагъар, кІунтІ амачир. За инрай са гъыхътин ятІани дегъ девиррин лишан алай кьван жагъунихъ умуд ку-тазвай. Идалайни гъейри, за ихътин кІвалах авун патал кьуншийрин аяларни рекъел гъызвай.

Агъ, гъыкьван лапІашар тІуьна хъи чна диде-бубайривай! Зал лагъайтІа, башчидиз хъиз, кьве сеферда артух ацалтзавай.

Са гатуз Патина бадедин патав Белоруссиядай адан хтул Серёжа хтана. Ада лагъана хъи, халисан геологрис чуру хъун чарасуз я. ДахъайтІа чун геологар ваъ, гъакІан куьчебасанар я.

Чакай виридалайни гъвечІиди тир цІуд йиса авай Зузука ихътин меслят авуна: гъар юкъуз уьлгуьч-далди чин туна кІанда, чІехи итимри хъиз, ахпа цІурурнавай гъери яда. ИкІ адан дидеди ийидай, рушариз къалин чІарар хъурай лугъуз. Абур фад яргъини жезвай.

Чун вири 8 кас «геологар» авай: пуд рушни вад гада, цІудалай цІикъвед йисалди яшдин. Гъа икІ, чна чинеба гъар юкъуз «чуру» твазвай, лезвиди атІана, цІархар хъанвай чиникай цуру некІедин ни кьвезвай.

Вири хъсан тир, са сеферда Зузукан диде Шумаяз руша чинивай лезви гуьцІдайла аквадалди.

Шумай халадин ракІарин сиве гъамишалай ихлу чка кьазвай шуькІуь тІвал авай. Аквадай гъаларай и сефердани «суьгъуьрдин тІвалуни» вичин везифа кылиз акъудна – Зузука тади гъалда чун вири ва чи сирерни маса гана.

Саки зур сятдилай гъаятдавайбуруз виридаз чун кІватІ жезвай чинебан чкайрикайни, куьгъне сарайдин кьулухъ чна чуьнуьхарнавай затІарикайни чизвай. Анай михер акъуддай куьгъне кІута, зи бубадин бицІи нажах – ам адахъ фадлай кьекъвезвай; Камалдина чпин гъаятдай чуьнуьхнавай чуьхуьнар экІяйдай еб, Сережадин бадеди кал кутІунзавай цІил, хуьрекрин рецептар авай чІехи ктаб – идан куьмекдалди Кубради чаз тІуьнар авун лазим тир. Мадни кьел, спичкаяр, цеквер алтІушнавай шекер.

Вири чалхъуьрезвай. Зун сифте сефер яз зи секин ва сабурлу дидеди гатанай....

Инлай кьулухъ чун секин хъанвай. Йикъа цІудра чІехибуракурла саламгуз, идалди чигъалатІар хиве кьун кьалурзавай. Чуруяр чаз экъечІнач... генани дуьз лагъайтІа, рушариз экъечІнач.

* * *

Школа акъалтІарайдалай кьулухъ, зун Ленинграддиз кІелиз фена, ина зи стхадини кІелзавай.

Зун ЛГУ-дик экечІна, геологрин факультетдик. Дуьз лагъайтІа, за са акъван хъсан кІелзавачир. Амма чара авачир, диплом кьачуна кІанзавай. Диде-бубади за кІелун гадарун кьабулдачир.

Вад лагъай курсуна авайла, зун Ирадихъ галаз таниш хъана. Ада Кировкада дерзичивилин пеше кІелзавай. Ирадихъ галаз таниш хъайидалай кьу-

лукъ за парчар, абур рангадал вегъин, хрун пара клан хъана. Са жуьре уни-верситет куьтягъна, зун Кировкадик экечІна. Диде-бубадиз къадар авачир къван хвеші хъанвай. Гила къванни руша геологрин кІута къилъй акъудда ва халис дишегълидин алат – мукІратІ гъиле къада. Дидеди заз гъулдандин багъа мукІратІарни къачуна ва чи къуншидин мукъвади Ленинграддиз къведайла, гъадав вугана зал агакъарна.

Атана, вахкана, клан хъана...

Винел патан акунрай гада кІеви хесетринди хъиз аквазвайтІани, ам пара итижлу, рахун-хъуьруьн клани кас яз хъана. Мумкин тир, зун зи вири уьмуьрда адахъ галаз хъиз садахъ галазни хъуьреначир.

Къуд йис чна икІ акъудна, гагъ ам Ленинграддиз къведай, гагъ зун Магъачкъаладиз хкъведай. Имлугъудайвал, «зи инсан» тир. Зун адахъ инанмиш тир, ам зи даях тир. Таниш хъайи 5 йисалай чун эвленмиш хъана, я зи, я адан багърияр рази туширтІани. Гъуьлуь гъамиша зи къайгъу чІугвадай, закай лагъайтІа, харуз хвенвай рушакай, милайим, секин паб хъана. Икар зун патал аламатдинди тир. Мадни заз акуна хъи, зак гъайравал (ревность) ква.

* * *

За хъсандиз куьзвай. Са сеферда захъ галаз са курсуна кІелай руша Канададай лап иер мичІи-вили сун парча хкана. За адакай жуван кланидаз костюмар куьн къетІна – хкажна аквазнавай хев галай костюм ва шалвар – а девирдин дебда авай фасон.

Герек затІар вири къачуна, саки къве гъафте хъанай за абур цваз. Мадни са цІуд югъ хъанай абурухъ къадай седефар жагъуриз. Эхирки гъабурни жагъанай – гимишдин рангадин, юкъва асландин къил авайбур (чун гороскопдай къведни асланар тир). Костюмар лап иербур хъанай ва абур итимдихъ галаз къанни ийизвай.

А вахтара ада Сулакдал милицада (водная милиция) кІвалахзавай. Февралдин мекъи йикъар тиртІани, ам кІвалахал костюмар алаз фена. Алуки тавуна къарай къвезвачир.

Гъуьлел са гъихътин ятІани татугайвилер хъайивилъй, ам Сулакда са шумуд юкъуз акваздайвал хъана. Чун эвленмиш хъайидалай инихъ яргъалди къакъатнавайди сад лагъай сефер тир. Зун дарих хъанвай. Къуд лагъай йикъан нянрихъай ада зенг авуна вичивай къени хкъвез тежедайди лагъана. Амма зи перишан сесинин ван хъайила, ада заз гъаниз атун теклифна.

* * *

Хуьруьн къилихъ зун адан шоферди гуьзлемишзавай. Ада лагъайвал, гъуьлел мад «ЧП» хъанвай ва зун мугъманханадин вилик гъуьл гуьзлемишиз аквазна кланзавай. Шофер тади-гъалда кІвалахдин юлдашрихъ агакъариз фена, зун машинда вил алаз ацукънамай.

Са сят алатна, заз мекъини тир, дарихни. Зи рикІел гъуьлуьн машинда гъамиша кІелдай са затІ жедайди хтана.

Къулухъ галай сиденидал эцигнавай костюмра шуьткъверар гъат тавуй лагъана, зун мукъаятдивди багажникда къекъвез

эгечІна. Анай Драйзеран роман гъиле гъатна. Сад-лагъана ктабдин къеняй кхъинар авунвай дафтардин чар аватна. Вил акъурди «зун кІвачел заланзава» тир...

Мад нивай акъвазиз жедай кагъаз михъиз кІел тавуна?

Кагъазда Исмаил бегъемсуз итим тирди, дишегъли кІвачел заланзавайди ва, эгер Исмаилаз аял кІанзавачтІа, адан са куьнуькайни хабар авачир «кІвалин вечерез» – ихъгин лакІаб ганвай Исмаилан ченгиди адан папаз – вири чир жедайди, кхъенвай...

Исмаил – зи гъуьлуьз дидеди хайила ганвай тІвар тир, амма и тІвар анжах хайи мукъвабуруз, лап кІеви чирхчирриз чидай. Аял чІавуз ам мукъвал-мукъвал начагъ жез акурла, адет тирвал, адаз Мегъамед тІвар ганвай, амма шагъадатнама дегишарнавачир. Гъавилай документра ам Исмаил яз амай.

Кагъаз кІелиз-кІелиз, зи кІвачерикай чил хкатзавай. Эвелдай рикІ чукъкъезвай тукъуьлвал гила накъваризни хъилез элкъкъезвай. РикІяй гъар жуьре хиялар физвай.

Машиндиз цІай яда – им сифте яз къилиз атай фикир тир. Гуьгъуьнлай зи къилиз ина авай къван затІар вири хун атана. Къулухъ элкъвена багажникдай са залан шей къачуз кІан хъайила, зи вил костюмра акъуна. Садлагъана къилиз мад са фикир атана...

За шалвар къачуна, сараралди ам къазуниз башламишна. Хъуьтуьл сун парча регъятдиз къазуниз жезвачир. РикІел, хци ийиз устІардив вугузвай, сумкада авай мукІратІ хтана. За абур къачуна, кІвалахдив эгечІна.

Са-къве декъикъадила са вацра алахъна квейи костюмар цІирхериз элкъвена.

«И мукІратІдила вири башламишна, къуй гъа идалай куьтягъни хъурай...» – фикирзавай за.

* * *

МичІи куьче къезвай машиндин эквери ишигълаван авуна. Анай хкадарна эвичІай итимди, са сятдин вилик ам зи кІаниди тир, зи патав атана, вичихъ галаз атун ва машиндай костюмни къачун тІалабна. Ам вич тадиз идарадихъди фена.

Яваш камаралди зунни адан гуьгъуьниз фена.

Михъиз къеженвай ам кабинетдин юкъвал акъвазнавай ва токдин радиатордив агатнавай. Адакай яд кІвахъзавай.

Сас-сарав къвен тийиз, жендекни зурзаз ада чеб авай луткъведин чин пад кІаник хъайиди ва чеб са гужуналди вацІун къерехдиз ахкъатайди, лугъузвай...

Анжах и арада зун гъавурда акъуна гъихътин баладикай Мегъамед хкатнаватІа. Фикиррай за гъа-

сятда гъуьлелайни, адан дуьньядиз акъат тавунвай аял авай дишегълидилайни, мадни адаз пата-къере-хда авай 10-20 аялдилайни гъил къачунвай. Гъатта жуваз лагъай «кІвалин вечерелайни».

– Костюм гъинва?! – лагъана ада.

– Вучтин?...

Заз гагъ къайи, гагъ чими гъекъер акъатна...

«Ам начагъ жеда, ахпа рекъида .... Тахсиркар зун жеда!» – атана зи къилиз.

– Исмаил, машиндай зи костюм гъваш, – лагъана Мегъамеда вичин юлдашдиз, ам вичел къурай парталар алукиз агакънавай.

– Имраныч, заз анай жагъайди анжах ибур я, лагъана Исмаила, цІирхер къалурна. Асландин къилер алай седефар сад-садахъ галукуьиз ван ийизвай.

Итимдин чин акурла, за жуваз гаф ганай – гъич зулумар авуртІани, им жува авур кар тирди къиве къадач.

Исмаил са гъиниз ятІани фена, парталар жагъуриз. Чун къилди амукъна.

– Вун ян...? – хабар къуна гъуьлуь?

– Уу... – пІузаррикай хъиз лагъана за, къил галтадунивди зун туширди къалурна.

Заз акъван пис хъанвай хъи, гъатта кІевиз ишез башламишна.

– Секин хъухъ... Вуч хъана, лагъа кван?

За адал кагъаз яргъи авуна.

– Яда, ви хъуьруьнин ван куьчедиз къезва! – лагъана къурай парталар гъаз хтай Исмаила.

– Къе вуна зун са тІимил амай батмишариз, къай-гъу авачир гъа идалди вун секин хъанайтІа. Гила ваз зун хизандивайни ийиз кІанзавани, Казанова! И жуван ктабханадиз цІай ягъ, белки ви папанни ктабар кІелунал рикІ ала жеди, – лагъана, гъуьлуь кагъаз Исмаилав вугана.

– Уфф... зун идахъ къекъуьн тавур чка амач. Папаз жагъиз кичІела авай...

Регъуь хъайи Исмаила кагъаз кІус-кІус авуна.

Им чи сифтегъан къал-макъал тир. Генани дуьз лагъайтІа, анжах зи къал-макъал. Вучиз лагъайтІа, гъуьлуь гъич са гафни лагъаначир. Анлай къулухъди ара-бир ада заз хаталу дишегъли лугъуда.

Малайик завай адаз лугъуз жедач, къилихни четинди я, амма ада зун са юкъузни вичихъ агъан тийидайвал, инанмиш тежедайвал авуначир.

Адакай лап пис хъел авай вахтарни жеда, амма гъикІ хъайитІани, ам зи инсан я. Къени, регъимлу ва михъи рикІ авай инсан.

P.S. Чухсагъул лугъуз кІанзава мукІратІриз, зи вири уьмуьр масакІа хкатІ хъувур.

Бика АЛХАСОВА

Женщина Дагестана

2/2024

На лезгинском языке
Учредитель:

Агентство информации и печати
Республики Дагестан.

Главный редактор
Х. А. ШАМИЛОВА
e-mail: j-dag@mail.ru

Редакционная коллегия:
заместитель главного редактора
С. Х. БУЛГАЕВА

ответственный секретарь

Н. М. КЕРИМОВА

редактор русского выпуска
Г. Х. АСАДУЛАЕВА

редактор аварского выпуска

Б. Ш. МУХИДИНОВА
bahu4y@mail.ru

редактор даргинского выпуска

П. Г. ВАГИДОВА

редактор кумыкского выпуска

П. Х. ХАЙБУЛЛАЕВА

редактор лезгинского выпуска

Н. Н. ИБРАГИМОВА

e-mail: shikhnabieva1981@mail.ru

редактор лакского выпуска

А. Ю. АБДУРАХМАНОВА

e-mail: delia25@mail.ru

редактор табасаранского выпуска

С. М. ИСРАФИЛОВА

Корреспонденты:

А. ТАЖУДИНОВА,

В. РАТЕНКОВА.

Заведующий редакцией

С. М. ГАМЗАТОВА

Художественный редактор

Г. А. КУРБАН-АДАМОВА,

e-mail: guleymat@mail.ru

Адрес редакции и издателя:

367018, Республика Дагестан,

г. Махачкала, пр-т Насрутдинова, 1а.

e-mail: j-dag@mail.ru

Журнал отпечатан в типографии:

ГАУ РД Издательский дом «Дагестан».

г. Махачкала, пр-т Насрутдинова, 1а.

Телефоны редакции:

65-00-36, 65-00-37, 65-00-39, 65-00-40.

Официальный сайт журнала «Женщина

Дагестана»: женщинадагестана.рф

Дата выхода в свет 17.04.2024 г.

Формат бумаги 60 x 841/8.

Объем: 5,5 печ. л.

Заказ № 0404. Тираж (3418) 713 экз.

Журнал для семейного чтения. Издается

с 1957 г. Выходит на аварском, даргинском,

кумыкском, лакском, лезгинском,

русском, табасаранском языках один

раз в два месяца.

Свидетельство о регистрации СМИ ПИ

№ ТУ05-00429 выдано Управлением

Федеральной службы по надзору в

сфере связи, информационных техно-

логий и массовых коммуникаций по

Республике Дагестан.

На обложках:

I – Аида Акавова, предприниматель,

благотворитель, общественный деятель;

II – Работа И. Хумаева;

III, IV. – Работы М.-К.М. Юнусилау.

Хайи макандал къару кас

Дагъустан Республикадин А. Тахо-Годидин тварунихъ галай Милли музейдин культурно-выставочный центрада «Магомед Юнусилау (1907-1975). Певец родного края» твар алай выставка кыле физва. Ина автордин Милли музейдин ва Дагъустандин музейдин кваталрик акатнавай яратмишунар ава. Лугъун хьы, им машгъур художникдин тамамдиз кваталнавай садлагъай выставка я.

Шикилрин члехи пай гзафбуруз чизвай литературадинни художественный «Культсанштурм» экспедициядин вахтунда члугунвай бур я. Ам Дагъустандин дагълух чкайра 1932-йисан хьуьтлуьз М. Юнусилау, М. Джемал, Ю. Моллаев, шаир А. Ал-жаматов ва писатель Р. Фатуев галаз кыле фенай.

Художникдиз кылди вичиз талукъ тир выставкаяр къвед хъанай – 1967 ва 1977- йисариз. Юнусилаудин яратмишунар гзаф йисара музейда живописдинни графикадин анжах са шумуд кваллах къалуруналди акъваз хъанвай. Санлай къачурла, ам тамашчийриз художник хьыз я музейри, я художникрин Союзди, я искусствоведри ачухарнавачир. Идалай гъейри, адан муаллимвилини кваллахдизни эсиллагъ дикъет ганвачир.

Са хейлин йисар, 1937-йисалай башламышна, М. Юнусилауди чпичпиз чирвал къачузвай художникриз чирвал гуз акъудна. Ада абур пленэрдin кваллахар авун патал дагъдиз тухузвай, изостудиядин регъбервалзавай. Ада художественный рекъяй чирвилер къачуз кланзавай ученикар гъазурзавай ва вичи абур Тифлисада авай художествойрин Академиядиз тухузвай. Азад вахт тахъунизни, вичин яшдизни килиг тавуна, ада куьмек герек гъар са касдиз дуьз меслят къалурдай. Дагъустанда гъвечини члавуз Юнусилаудин студиядиз тефей художник бажгаьат жагъида. Адан ученикар Салават Салаватов, К-Магъама Юнусилау, Абид Увайсов, Хаджи -Мурат Алиханов ва масабур.

Вичин уьмуьрда Юнусилауди жуьреба-жуьре хилера кваллахна. Ада Буйнаксда авай Сталинан тварунихъ галай квал-музей туьклуьр хъувуна, краеведческий музейдин директорвал, муаллимвал авуна, къумукърин газетда, гуьгъуьнлай «Дагестанская правда» газетда кваллахна.

Милли музейда Юнусилаудин кваллахар вири кватлун – им неинки чаз автордин яратмишунрикай тамам чирвилер гун я. Мадни им виридалайни четин тир 1920-1930-йисара Дагъустандин яшайишдин, уьмуьрдин ва искусстводин тарих чирзавай чешме я.

Музейда автордин 300-лай гзаф кваллахар кваталнава: графика, живопись, пленэрдin кваллахар, карикатураяр, ктабрин иллюстрацияр, скетчар ва шаржар. Инанмиш я, музейди ада фотоаппаратдиз янавай шикиларни жагъурда, и кардални ам машгъул тир.

Музейдин сифтегъан залда Юнусилауди члугунвай виридаз чизвай шикилар ава: «Магъмуд квалале», «Йирчи Къзакъ Сибирдиз физвай рекъе» ва масабур. М. Юнусилау Кахабросодай тир Магъмуданни Йирчи Къзакъан шииратдал члехи хъанай. Адан кубади Магъмудахъ галаз дуствал хуьзвай, художникдиз шаир чидай ва адан ши-ирар авар ва къумукъ члаларал келдай.

Муькуь зал, лагъайтла, неинки Юнусилаудикай тимил хабар авай ксар, гъаклни ам хъсандиз чизвай пешекарар патални ачухай сир хьыз я. Ина са хейлин карикатураяр ава. Четин тир 1930-йисара художникди неинки вич живописдин рекъяй, гъаклни карикатурайрин пешекар тирдини къалурна. Вичин карикатурайра адаз къилинди адетдин инсанрин ва фекъийрин нукъсанар къалурун тир. Ам ругъани кас тушир, медреседа келун ада къабулнавачир, адетдин школа хкъягънай. Ана адан бахтуни гъана, камаллу муаллимар ацалтна ва адан шикилар члугунихъ авай алакьунар виликди тухун патал меслятар къалурна. Амма художникдин буба и кардал рази тушир, гъатта са сеферда бубади гада жаза гуналди агалай квалале тунай. Са шумуд сятинилай, гада акъудиз рак ахъагъайла, бубадиз цларал элкьвена цивиндалди шикилар члугунваз акунай.

Медениятдин центрадин фойеда «Алатна физвай Дагъустан», Мегъамед Хуршилован «Сулак – шагъид» ктабдиз гъазурнавай иллюстрацияр ва маса писателрин ктабриз члугунвай жилдерин шикилар, хайи члалан учебникрин иллюстрацияр ва художникдин хва Каира члугунвай шикилар ава.

Гъазурайди:
Наида КЕРИМОВА

Юнусилау М.-К.М. (1907–1975) Ирчи-Казак, холст, масло, 52x86 см

Юнусилау М.-К.М. (1907–1975) Махмуд в сакле, 1958 г. холст, масло, 88x110 см

Юнусилау К.-М. М. Полдень, 1989 г., картон, масло, 47x42 см, КП-12638, Ж-664

ИНДЕКС ПМ828

6+

Цена свободная

